

СМЖОЖ

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 31 Децембра 1875.

<p>Година</p>	<p>Изази један пут у месецу у свесци.</p> <p>Претплата се шаље уредишћу. Уредиштво је у богословији.</p>	<p>За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 еор. на по год. 30 гр. или 3 еор. на три мес. 15 гр. или 1 еор. и 50 нов.</p>	<p>Друга.</p>
---------------	--	---	---------------

Беседа на св. Андреју

Облеците се ко сва оружја божиа, возмите светлинии збона Христа... нео правда возкышлетъ изымк, умламотъ же племена гртсы.

Прошлост је мати садашњости, јер се у њој находе услови из којих поничу доцнији догађаји. Прошлост је најочитија књига, из које сваки држављанин ваља да црпи мудрост своју јер она, износећи нам јасно пред очи све услове, који су изазвали доцније догађаје, показује нам уједно и начине и путове који воде к напретку или назадку.

Седи старци, ови живи сведоци прошлости, мудри су и увиђавни с тога, што су обилати окушајима и својим и других људи.

Слично овоме и народ онај, који свакад памти своју прошлост, има ће увек пред очима својим обилате и извршене окушаје, који ће му јасно претстављати не само све узроке, него и све последице од оваквог или онаквог рада људског; а тиме не само да ће се такав народ сачувати да по-ново не падне у старе заблуде и грехе, него ће уједно

имати и не исцрпљив извор у начинима и средствима, која воде к правом и истинском напретку.

У истој цељи скуписмо се и ми др. браћо, у овај свети храм, да се сетимо прошлости наше, да се сетимо свију оних страхаота и невоља, у које беху допали наши стари, и од којих *избави Господ људе своје, јер му верни беху до краја*; па сетивши се свега тога, да се поучимо не побитним фактима, шта и како ваља и ми да радимо у нашем животу, те да достојно извршимо грађански задатак и човечанске дужности наше.

У добу оном, кад се после несрећне 1813-те године навукоше над Србијом нашом најцрњи и најгрознији облаци; кад малодушни главари оставише домовину своју само да спасу главу своју, — изгледаше, као да је Србија наша коначно напуштена злој судбини својој и остављена на милост и немилост оних, који душе и срца немају. Све прилике, сви изгледи беху грозни по нас; с тога непријатељ наш мишљаше, да је куцнуо последњи час, па да му ваља само још једном замахнути силом својом, те у корен сатрти све што још живота у овој земљи имађаше.

Али, велики је Бог наш, велика је и милост његова, која *снагу своју изказује у помоћи немоћнима*.

У селу Такову, у прсима ђенија српског тињаше неугасни огањ живота српског. Као мајка јединче своје, тако велики Милош љубљаше Србију своју. Жаром племенитог срца свог разгреја и оживе охладнеле и већ укочене живце српске. Одважном мишљу и решителном вољом својом пробуди, задахну и поведе Србе своје напред, к слободи златној, к слави не умрлој.

Дуга, крвава и страшна беше очајничка борба ова. Али, још постојанија, јоште чвршћа беше одважност српска, која, задахнута и вођена ђенијем српским, прегазе реке крви сопствене и савлада све препоне тешке. Из зноја и крви тих славних бораца, из згаришта и пепела њихових колеба, по-

никоше слободни синови Србије садање, појавише се богата села и вароши наше.

Отац небески примио је душе отаца и дедова наших, који као прави мученици изгибоше за свету веру и за род свој, давши им по речима св. писма: *наслеђе, које је њима, као верним слугама, сиремљено још од почетка света овог, као награда за превелике труде њихове.*

А ми др. браћо, ми синови тијх честитих бораца, ми грађани ове земље, која је најдрагоценијом крвљу искупљена, чиме ћемо се ми одазвати неуморним борцима и раденицима; чиме ћемо се ми показати, да смо достојни потомци наших отаца и дедова? — Поштеним, неуморним и родољубивим радом нашим жртвујући ниску себичност општем добру. Тиме, а ничим другим можемо се достојно одужити спомену наших отаца и дедова; — тиме, а ничим другим можемо показати, да смо достојни синови народних мученика и раденика, који свакад вољни беху *пре изгубити главу, него своју огрешити душу*, и који у тој цели све, па и живот свој радо жртвоваше на олтар општег добра.

Кад се обазремо и озбиљно погледамо у каквом смо времену, увидећемо, да отачаство наше никад није оволико потребовало родољубивог рада, слоге и пожртвовања нашег, као сада. Јер ми смо сада у добу таквом, кад се данима преживљују године, а годинама читави векови. Доба је дакле наше, доба најзначајније; па с тога, не само свако дело наше, него и свака реч наша ваља да је најтачније одмерена правом мером разума не помућеног, а загрејана топлином чистога родољубља.

Народна мудрост каже, а историја минулих векова очито потврђује: да је *лакше стећи, него очувати*; а ми имамо дужност, да не само очувамо што је већ стечено, него и да по-ново течемо, јер су нам прилике такве, да тек новом тековином можемо стару очувати.

Тешке су прилике наше, огроман је задатак наш, то

сваки од нас и осећа и увиђа. Хоће се много знања и мудрости, хоће се свесрдног пожртвовања, родољубља и братске слоге, те да се умеднемо наћи како ваља у лабиринту светских догађаја. Тражи се од нас, да ми приликама и временом завладамо, да нас не би неприлике саломиле, да нас неби точак времена прегазио.

Је ли нам мудрост наша слабачка, је су ли нам наши лични окушаји мали и непотпуни, то припаднимо гробовима наших отаца и дедова, пригнимо и душом и срцем нашим праху њиховом, па ће нас они научити мудрости правој, па ће нам они казати како се тече општа кућа — домовина, како се чува и брани част њена.

Усред ропске студени, у оковима тешким, посрћући под теретом мученичког крста, наши стари очуваше чистоту вере, која их учаше: *да је боље и племенитије вечно благо душе, него све варљиве заблуде тренутних задоволења.* И Србин верова материнском гласу свете цркве, с тога *готов беше пре изгубити главу, него своју огрешити душу.* Па гле, прохујаше над главама наших старих грозне олујине. Пакост и злоба непријатељска просу по овој земљи и последње остатке своје. Ал' се не поколеба вера и свест Србинова; народ не клону духом, јер осећаше унутарњу моћ своју, осећаше у души својој небеску наду, да ће Бог правде најзад крунисати успехом подвиге праведника својих, који се за св. веру и род свој много потрудише. И зајиста круниса Господ подвиге наших старих, — то сведочи данашњи празник, то сведочи садања Србија.

Је ли нам мало тога? Хоћемо ли још и других доказа? Онда запитајмо све минуде векове, погледајмо у историју свију народа и времена, па ћемо се уверити: да сваки народ само онда моћан бити може, кад су основи његове садашњости и будућности на чистој свести и правој моралу утврђени; јер, као што вели св. писмо: *у покварену душу мудрост не улази.* И зајиста, векови су потврдили ову небеску не-

побитну истину: да кад срце незгрева племенитост, кад душа није озарена лучем вере свете, него је огрезла у ништавиду варљивих заблуда, онда је и највећи ступањ спољне сјајности и славе само тешка омарина, која собом наговешћује, да су близу црни облаци, који ће тамо обавити такву варљиву светлост, а громови вечне правде готови су већ да сатру ту грозничаву славу, којој није стожер вера свста, и која нема основа на чистој свести и правој моралу.

Договор братски кућу гради, а неслога кућу обара, каже стара, мудра изрека народна. А домовина је општа кућа свију становника њених, па с тога, од напретка или назатка њеног, зависи сва срећа и несрећа чланова једне домовине. По овоме, сваки појединац ваља да удешава дела своја тако, како ће она потпомоћи и друге у њиховом опште-корисном раду. Овакво узајамно потпомагање, не само да ствара друштвену хармонију, која води к општем напретку, него у оваквој сугласности општој, у оваквом братском потпомагању и мала снага крепља, напредује, па и доприноси своју лепту на олтар општег добра; док на против, у неслози и раздору унутарњем, и најчеститије снаге не могу општем добу користити, јер се саме међу собом затиру. Патриотски дакле рад и братска слога домовину подиже, а ниска себичност не само да домовину упропашћује, него и сама себе подгриза и затира. Сетимо се косовске неслоге, која у раздору унутарњем саломи цвет најбоље снаге српске и увуче нас у ропство од 500 година. Сетимо се таковских бораца, њиховог родољубивог рада и братске слоге њихове, из које пониче најдивнији ратни косад њихов — слобода наша, па ћемо се потпунце уверити, да братски *договор зајиста кућу гради, а неслога мора кућу да обори*.

Успомена данашњег празника, као дана у који је добивено признање унутарње независности и права наших државних, ваља у свакоме од нас да пробуди тврдо уверење: да само она дела људска могу бити крунисана срећним и трајним

успехом, која су поникла из чистог извора хришћанских врлина, која су основана на чистој свести и правоме моралу, а руковођена искреним родољубљем, слогом и љубављу братском. С тога др. браћо, не падајмо духом, него смело ступајмо напред путем добра. Задатак наш општи свети је и велики, а дужности наше тешке су и разноврсне. Али је велики Бог наш, велика је и милост његова; па с тога, по примеру наших старих, *наоружајмо срца наша оружијем Божијим* - врлинама хришћанским; *пригрлимо свом душом светилник закона Христова* — науку његову, па одважно, и с пуном надом на Бога прихватимо се опште корисног рада. У сваком делу нашем снага наша нека је слога и љубав братска, која нека би нас ујединила у једну моћну и нераздвојну целину око јединог правог народног стојера — око престола дичног Обреновића IV-тог, коме је срећа и слава народна његова породичка врлина.

А ти отче небески, који 'си вазда миловао и штитио Србе твоје верне, умложи правду твоју у нама и узвиси племе наше, да у пуноме напретку и благостању вечно слави пресвето име твоје. Амин.

30 Новембра 1875 год.

у Београду

ПРОТОЈЕРЕЈ **Јак. Павловић,**

ПРОФЕСОР БОГОСЛОВИЈЕ

Беседа на Ваведење 1875 г.¹⁾

„Днесь боговикстимый храмъ Богородицъ,
во храмъ Господень приводится.“

Оваком похвалом узноси данас наша св. црква најчистију и најсветију међу дјевицама дјеву Марију при улазку њеноме у св. храм. Данас, пева св. црква; „она, којој је намењено још у почетку света, да смести у утробу своју сина Божијег, који ће сатрти силу ђаволску и спасти падшег

¹⁾ Говорио у цркви Крагујевачкој свештеник Јован Марковић.

човека; данас она, која је једина међу женскињама изабрата од Бога, да заглади погрешку старице Еве, да поврати опалу част и достојанство женино; данас она, која ће бити ватрени престо и жива палата цара небескога, — приводи се ка св. храму божјем.“

Па каква свечаност, каква величанственост, каква радост при улазку пресвете дјевице у храм божји!! Јесте ли сматрали кадгод сјај месеца на висини небеској у колу вечних својих другарица — сићаних звезда; јесте ли гледали кадгод рађајућесе на истоку сунце, како ниче у пурпурном руменилу и осмејку зорином, — е тако изгледаше Богородица у спровођу своје! Обучена у свечаном руву, у пратњи својих вршњакиња и другарица, с упањеним свећама, полази трогодишња ђевојчица из Назарета у Јерусалим на служење Богу, а песме похвалне и побожне оре се из младачког грла девојачког. С једне стране праведни Аћим а са друге св. Ана — родитељи њени — у колу своје родбине са сузним очима од веће радости и милоште воде за ручицу своје мало јединче, своје мезимче, да испуне своје обећање дато Богу, да га посвете, да га предаду њему на службу, јер им она у њихној старости и беше дар од Бога. А свештеници божји обучени свечано на прагу црвеном дочекују и примају ону, која ће некада родити спаситеља овога света, и уводе је у најсветије место у храму у „скатаа скатыхъ,“ ће нико други несмедијаше ући сем првосвештеник и то једном у години, што чудно беше и самим Анђелима, као што црква данас пева: „Ангели вхожденіе пречистыа зраше удикишаса, како дѣва книде ко скатаа скатыхъ“? Ал да, она, којој намењено беше да буде најсветија међу самртнима чистоћом, да буде по животу и определењу већа од херувима, и славнија од серафима, могаше без зазора ући у најсветије место храма, јер се и сама спремаше за храм живог Бога: да, браћо овако је некада спровођен само сјеновни ковчег — највећа светиња народа израиљског уз песме, похвале и весеље цара и

народа, па тако се ето данас спроводи и св. Богородица уз песме својих другарица на земљи, а св. Анђела на небесима. Е тако корак по корак приступаше се ка извршењу оног великог и знаменитог обећања божијег, датог још у рају сагрешившем човеку, у које вероваху сви старозаветни праоци, сви праведници, и по којој се вери и спасаваху. —

Сад је на реду да се запитамо, бл. слушиоци, а зашто доводи св. Ана своје мало јединче, раставља се с њиме и оставља га у св. храму божијем?! На то нам даје св. писмо овака одговора: 1. за то, да испуни своје обећање које је дала Богу. Знамо из св. писма, да св. Ана мати Богородице у младости својој неимађаше од срца порода, а жена нероткиња у израиљском народу беше за поругу и подсмех својих другарица, јер нерађаше отаџбини синова и ћери, а дому своме нашљеднике, те да бар ови доживе обећана месију и приме благослов од њега, ако већ она са својим мужем неби дочекала. Ана то осећаше, њу је то јако болело и она често са сузним очима и са болом душе искаше милости, заштите и разрешење своје неплодности од Бога. Па кад већ беше скоро изгубила веру у могућност својега зачећа, јер већ беху наступили дани њене старости: онда више вољом божијом, него природном могућности јави се зачедак утробе њене, јави се понос, утјеха и победа њена — јави се пресвета Богородица, која као што дође од Бога и приводи се њему на службу. — 2. То беше свети закон и обичај у народу израиљском, свако првенче посветити Богу на службу, и оно се сматраше као свето пред богом, као што беху Самсон и Самуило велике суђаје народа израиљског. Напоследку 3. највећа мудрост, знање и васпитање онога доба могаше се добити само при светоме храму, као што то беше и у српском народу за доба владавине Неманића, па с тога тамо хитаху сви, који жуђаху за вишом науком и знањем. Са тијех дакле узрока који потекоше из брижљивог старања родитељског о добру свога детета, а по чудном наређењу

Божијем, долази у храм пресвета Богородица, у коме проводи 8 година до 12-те године свога узраста под надзором свога тетка Захарије првосвештеника, учећи се науци и женском раду, служећи Богу, напајајући душу и срце свима врлинама, која човека чине узвишеним — благородним. Каква беше св. Богородица на земљи, казује нам св. Амвросије епис. Љилански овако: „беше то девојка у истини и не само телом но и духом, у срцу беше смерна, у говору паметна, у раду вредна, никога ненападалаше, сваком добра жељаше, не презираше сиромаше, више слушаше но што говораше, част свакоме одаваше а у оделу беше проста. Заповести Божије чуваше и у свему по вољи његовој живљаше.“ Беше ти у истини „виша всѣхъ“ добротом и високим божијим даровима, потпуно безгрешна, одликоваше се мудрошћу, познавањем и љубављу к Богу, а одликоваше се још и лепотом телесном, коју св. Дионисије Ареопагит видевши шћаше Богом назвати, да незнађаше Бога од ње рођеног, божанствена благодат сијаше на лицу њеном. У истини дакле може се назвати градом светим, Јерусалимом новим. Ето таква беше на земљи света Богородица, такову палату небески цар себи сремаше, красну и душом и телом. —

О кад би се сви родитељи хришћански угледали на праведног Аћима и Ану и када би и они са живим заузимањем још у младо срце и душу своје дечице уливали страх и поштовање према Богу, према себи љубав и послушност, живу вољу к раду, науци и труду и свему оном што је добро и честито, и када би вазда честним и добрим примјером својој деци предњачили; не би многи од њих уздисали са непослушности и поқварености свога порођа, не би им последњи дани живота загорчали. Па кад би се и младеж потрудила да по примјеру св. Богородице слуша и поштује своје родитеље и старије, који им вазда само добра желети могу, кад би се постарали да се одликују само врлинама и добротом у животу, вредноћом у науци и раду, не би рано и пре времена живот у цвету младости своје спуштали

у гроб. Нека дакле данас и једнима и другима ово казивање о Богородици послужи као путовођа у животу, е да би тако тежили само за оним, што је добро, чесно и поштено и у томе се усавршили, са чега ће срећни постати и родитељи и деца, па и сама наша мила домовина прославиће се са таквих врлина својих грађана и грађанки. —

Обратимо се дакле браћо са топлом молитвом из срца и душе ка живој и истинитој Богородици, ка почетку и вечитој заштитници рода хришћанског, ка ћери Бога оца, матери Бога сина, а невести св. Духа, која седи до престола оца небескога, обратимо се ка њеној доброты, јер је доброта њена неисказана, врата милости њене сваком су отворена. Ка њој има приступа праведник и честит, но и грешнику то није забрањено. Ка њој има приступа кајући се, но и онај, који још непомишља на кајање, може слободно приступити. Ка њеној доброты имају приступа и они, који су печални и жалостни, који су гоњени, који су гладни и сиротани, који су странци и болни, незна она немилостива бити. — *Њ* *всепѣта* *мати*, *рождша* *всѣхъ* *святыхъ* *святѣйше* *слово*, примивши данашњу молитву, од сваке избави напасти све и будуће сачувај муке, *тебѣ* *копикцихъ*: *Алилиа*.

Беседа на Божић.

„Слава во вышнихъ Богъ и на земли миръ и въ уловкѣхъ благоволеніе.“ (Лук. 2. 14.)

У повесници света нема важнијег појава него што је личност Христа спаситеља, нити има знаменитијег дана од оног, у који се он на земљи родио. — Као што јарко сунце својим величанственим појавом са истока разгони таму и љубко обасјава њену васиону: тако и сунце правде И. Хр. својом божанственом науком разагнао је таму у области умне и наравствене природе човечије и дивно просветлио царство духовно. С тога и поздравите са небеских висина најчистији

духови рођење христово овом значајном песмом: „*Слава на висини Богу и на земљи мир, међу људима добра воља.*“

„*Слава на висини Богу!*“... И народи пре Христа признавали су неко више биће у свету, веровали су да имају над собом господара, ал нису знали да имају обштег оца; и они су слутили да има за човека вечности, ал нису знали где и како да је потраже? И они су приносили жртве земаљске да задобију благодети небеске, ал жртве њихове нису биле управљене на славу божију, јер они, као што Апостол говори, „*претворише славу вечнога Бога у обличе смртног човека и иштира и четвороножних животиња и гадова.*“ (Рим. 1.23.) Но Христос је дошао и исправио криве појмове о Богу, показао је пут, који води у вечност и расчистио заблуде у погледу прослављања највишега бића. Његове речи: „*Тако да засија светлост ваша пред људима да виде добра дела ваша и прославе оца вашег, који је на небесама*“ (Мат. 5.16.) јасно нас уче, да Бог, као савршено биће, не потребује од нас никаквих жртава нити тражи веће славе од оне, коју смо добрим делима нашим на олтар човечанства принети кадри, почем се у добрим и милосрдним делима најјасније огледа слика божија, по којој је човек саздан. — Упамтите богољубезни ове речи, јер нам оне послужити могу на душевно спасење наше и јер само владајући се по њима одајемо достојну „*славу Богу на висини,*“

„*И на земљи мир!*“ запојаше даље анђели на данашњи дан, и то праведно. На данашњи је дан послао Бог једнородног сина свог, да уништи онај грех, који је још праотац наш у земаљском рају учинио, да скине ону клетву, која је на човечијем роду толико векова почивала, и да опрости људима све заблуде, у које су, заражени грехом прародитељским, упадали, те да их тако чрез Христа искупљене опет посини и насљедницима вечитог царства свога учини. Данашњи је дакле дан — дан измирења између Бога и људи, између неба и земље!

— Паk знајући ово негујмо и ми, љубезна браћо, свагда мир у души и срцу своме, да би спокојно и богоугодно на земљи поживити могли; хранимо мир у породичном животу, да би нам породице у свакој врлици хришћанској успевати могле; хранимо мир и слогу у народу своме, да би нам народ процветати и успешно развијати се могао; хранимо мир са свима ближњим, са пријатељима као и непријатељима нашим, да би се тако „синовима Божијим“ назвати могли; а напротив избегавајмо сваки повод, из кога се изродити могу међу нама немири, раздори и неслоге, добро знајући да хришћански Бог није бог ратова и оружја, већ „Бог мира и отац штедрота.“

Напоследку завршише анђели своју песму овим речима: „*Међу људима добра воља!*“ ... И заиста где се име Божије добрим делима слави, где влада мир и љубав, чега је ради Христос на земљу сишао, само ту може бити и добре воље међу људма.

— Добра воља и хришћанска ревност наша довела нас је у овај св. храм: и старо и младо, и богато и убого, и учено и неучено, да једнодушно прославимо празник рођења Христова и да се насладимо узвишеним песмама и обредима светог православља нашег; добра воља и ревност нека нас свагда руководи у хришћанским дужностима нашим; добра воља нека је свагда с нама и међу нама, кадгод потреба заиште да се какво племенито и обштекорисно по народ подужеће произвести има; јер где је добре воље међу људима, ту се ништа отети не може, где је добре воље и усрдне ревности, ту и благослов Божији изостати неће.

Са оваким мислима и намерама одазваћемо се достојно данас збору анђелском и с њима заједно одпојати ону дивну песму, с којом и ја свима вама усрдно поздрављам данашњи празник и велим: „*Христос се роди*“ драга браћо!... „*Глава во кишних Бог и на земли мир, из человекъхъ благоколеніе*“, Амин

Ј. Вукадиновић.

ЗЕМУНСКИ ПРОТОЈЕРЕЈ.

О одношајима српске цркве наспрам цркве, цариградске, од првих времена њенога бића па до данас.

(НАСТАВАК).

II.

Стање срп. цркве у време кнеза Милоша Обреновића I. и његове заслуге за цркву. — Конкордат (уговор) међу срп. црквом и царигр. патријаром, — Хиротинисање Мелентија србина за митрополита и његов рад. — Хиротинисање његовог прејемника — Петра, и наименовање за митрополита српског јешискоиа Шабачког Михаила и њихови црквени радови.

Свима је познато, да је Милош Обреновић, руднички војвода, после одласка Кара-Ђорђа, првог *вожда* српског, у Аустрију, остао сам у Србији међу крвопијама — Турцима, да заједно са народом својим дели срећу и несрећу, у коју опет на ново 1813 г. падеше. И стање тадашње српске цркве после пада постаде још жалосније и несрећније; јер духовенство српско — родом Грци, ослободи се од плашње, која га је у неколико уздржала од злоупотреба његових, да ће Срби ослободити се испод ига турског, а тиме се и испод њихове власти изтргнути, — те тако на ново смелије пружише своје грамзиве руке на бедну рају, с којима почну давити своју паству много жешће него пређе. — Они тада хтедоше надокнадити и оно, што су, тобож, изгубили, док су се Срби с Турцима за слободу борили. Овакво поступање фанариота са срп. црквом и њеним члановима принуде кнеза Милоша, да покрај свију беда и невоља, у којима се нахођаше, побрине се и о тој несрећи, која срп. цркву давлаше; јер и тада, као вавек, црква и духовенство из средине Срба беху једина нада Србима. Они, као што смо и пре казали, нигде се несу могли међу собом о беди и несрећи својој договарати већ у црквама, које се нахођаху по гудурама и планинама. Тамо је баш и Милошева мисао о ослобођењу народњем сазрела. Код цркве Таковачке први пут је се

развио Милошев барјак. А на самом бојишту у најосуднијем тренутку за Србе — духовно лице прихваћа бачени добом и у њега лупајући позива браћу на јуриш против неверника. Храброст народа и велика слога срп. вођа и свештеника учинише, те Турци буду принуђени на уступање. — И турско правитељство после неколиких поразâ учини мир са Србима, но с тим, да се они не мешају у државно-унутарње устројство Срба. — Срби се опет обвежу да известни данак правитељству годишње дају, који ће од народа српског скупљати кметови и свештеници. Турци несу се ни уколико коснули наше вере и цркве, али на жалост несу ни ограничили разузданост себичних фанариота грчк. јепископа, који се ни најмање не стараху о устројству и унапређењу срп. цркве, већ гледаху своје сопствене интересе. — Ради тога наложени беху од њихове стране (осим извесне димнице, коју је свака хришћан. кућа морала годишње давати ради издржавања свештенства) на срп. народ свакојаке дације, као, тобож, на издржавање школа, црква и манастира, а међу тим никако се несу старали о народној просвети а још горе о свештенству. Осим тога јепископи у Србији скупљаху од народа сваке године неки чудновати прирез по 20.000 гроша пор. у име исплате некаквог дуга царигр. патријару, који је дуг, тобож, некада срп. црква задужила. Овај прирез поступно је повишен до невероватне цифре. — Па и то још не беше све. Они узимаху знатан порез годишњи од црква и манастира наших, па и од нашег свештенства. А поред ових тако рећи јавних приреза, узимаху још од појединих хришћана, за разна своја свештендејства, која њима припадаху; а о *симонији* — то јест продаји парохиа несмемо ни говорити, као и другим њиховим злоупотребама. *Симонија* међу њима у то време беше развијена у највишем ступњу, јер они узимаху од оних лица које су рукополагали у чин свештенички, онолико, колико им је се хтело и колико су управо проситељи могли дати, т. ј.

све до голе душе, па још им и то мало беше, већ и облигације на известне сумме морадоше им давати, те да их доцније, као већ свештеници исплаћују. На кратко рећи: Архијереји продаваше парохије у Србији просто на јавној лицитацији и ко је највише понудио, тај је и добио парохију. Јепископи извињаваху се за ово дело с тим, што су и они такође од царигр. патријара купили своје јепархије. Па према овоме, заиста, владика, који је скупље купио своју јепископску катедру, тај је после скупље ценио и продавао парохије. — Познато је, да су новодошавши јепископи на ново наплаћивали од свију нашавших се у јепархији понова за право да могу поповати, на својим парохијама, које су право они пређе може бити прескупо платили предшественику његовом. И тако зна се, да су свештеници по неколико пута плаћали једну и исту парохију. А ево како: јепископи су се често мењали због разних околности, и тек што је један јепископ рукоположио једног свештеника за погођену цеву на неку извесну парохију, а тај јепископ крене се без да је новорукоположеном издао синђелију на купљену парохију, а овај новодошавши јепископ дозна, да тај свештеник нема синђелије, он га одма почне гонити са те парохије, као не имајућег право на исту, и тако сад сједује нова погодба између њих.

Осим свију тих извора, од куда су владике прили своје приходе, беше још једно архијерејско чудновато наређење на име: да после смрти сваког свештеника они наслеђују сав иметањ покојника, ако у случају овај не остави по себи никаквог законитог насљедника; у противном случају опет трећина целог свештеничког имања припада његовом архијереју. — Заиста чудновато законско наређење!! Али је на верно у Србији постојало чак и у XIX столећу.

Дакле јепископи, што су год од народа и духовенства узимали на рачун у напређена срп. просвете и корисних уређења односно цркве, трпали су све то у своје цевове,

без да су се икада стидели своје савести и вапаја свештеничког за тако безбројне дације. — А код таковог хрђавог поредка ствари и развијене *симоњије*, јеписки-грци, а и сво ниже срп. духовенство морало је бити посве просто и неизображено. Школе се нахођаху при неким манастирима, који још читави од Турака у врлетима и пустињама беху заостали. У тим школама једва су могли научити читати часловац и псалтир, а о другима наукама ни спомена није могло бити. Штампаних књига врло је мало било.¹⁾ Срп. свештеници, угњетавани грчким архијерејима и у недостатку школа, дабисе у њима могли колико толико изобразити, неимађаху готово никаквог образовања. И потоме они се ни у чему неразликваше од својих парохијана простих Срба, до тиме, што су по нешто умели читати и писати. Од њих архијереји отимаху и посљедну крајцару, те се тако нису могли ни одевати што боље да се бар спољно разликују од простога света. Приход од парохија беше им врло незнатан, да њиме несу могли подмиривати ни саме дације, које архијереји налагаху на њих. Цифра наплате за чинодјејствовања њихова опредјелаваше се просто обичајем „шта ко да.“ Тек доцније 18

¹⁾ Доцније су неки родољуби и ватрени срп. патриоти и архијереји — Срби обратили већу пажњу на школе и просвету народну. Отварали су по разним местима Србије школе најпре основне, а затим средње и велике; састављали су и преводили с других језика за школе учебнике и налагали да се из њих по школама предаје. Мало доцније, неке су младиће, пошто су у Србији све школе свршили, слали и у друге државе, гди просвета цвета, те су приутовљавани за професоре наших школа и других државних звања. У овом Русија је пружи́ла своју братску руку и помоћ и васпитала неколико младића о свом трошку, а и дан дани васпитава неколико стотина из разних предјела јужно-словенских. — Србија пак у данашње време, благодарећи Богу, у стању је те чини то нашој браћи из Босне, Херцеговине и Старе Србије, што је некада чинила нама Русија. Она сада опет о своме трошку васпитава близу 200. младића Срба из турских области.

фебр. 1816 г.¹⁾ кнез Милош довео је у ред те приходе и
 опредјелио свештеницима таксу за свако чинодјејствовање.
 Он је истим актом и јенископима одредио плате, и тиме
 им одузео могућност њиховом фанариотском грамзењу и за-
 бранио глобљење народа и духовенства. Тај његов са скуп-
 штином закључени акат пошље тадашњим архијерејима, да
 се имају по истом и они управљати. Он је овај акат спровео
 архијерејима а са писмом, у ком је разложно изнео побуде,
 које га су на то навеле, да им плату одреди, а све друге
 приватне приходе, или боље рећи глобе, укине. Тај акат од
 18 феб. 1818 год. утврђен је осим кнез Милошем још и
 архијерејем Шабачко-Ужичким Мелентијем Никшићем и ар-
 химандритом манастира Враћевшнице Мелентијем Павлови-
 ћем. Али при свем том, из другог писма кнеза Милоша од 20
 Јануара 1823 год. управљеног на архијереје у Србији, ви-
 димо, да се горње наређење односно плате архијереја није
 испуњавало; јер се из овог писма види, да је кнез Милош
 на скупштини народној 13 и 14 Децембра 1822 год. а
 усљед многих тужаба од стране народа и срп. свештенства
 против незаконог глобљења грчких владика, у сагласију целе
 скупштине, једногласно решио: да се архијерејима, на место
 димнице и других дација, одреди: — 1, стална годишња
 плата од 18.000 гроша или 1500 гроша месечно; 2, за ру-
 кополагање свештеника 50 гроша; 3, за освећење антиминса
 и плаштанице по 12 гр., а за освештење цркве 100 гроша;
 4, за опело, ако га ко позове, да наплати онолико, колико
 се погоде са родбином покојника; 5, Београдски архијепископ,
 због тога, што живи у Београду, гдије већа скупоба — добива
 још из касе кнеза Милоша 2000 гр. годишње. Овом тари-
 фом укида се: продаја парохија, купљење мирије и димнице,
 приход од протских печата, који су архијереји такође дотле
 себи узимали (а сад по наређењу кнеза Милоша, то је
 остало прѣтама за њихов труд). Али уједно овим актом

¹⁾ Русија и Србија I, 163 стр.

ослобођени су архијереји од сваког плаћања цар. патријару, за исплату дуга и других дација паријару обвезало се срп. правитељство.

Кнез Милош, издав таку наредбу у договору са скупштином, мислио је, да ће архијереји на то пристати, надајући се у њихову образованост и добродушност, будући су тако сматрани тадашњи јепископи у Србији. Али је се кнез Милош преварио у својој нади. Јер архијереји после неког времена почну се жалити не само цар. патријару, који беше већ одобрио Милошев поступак и неки део свог дуга у име исплате примио од срп. правитељства, него и митрополиту Карловачком г. Стратимировићу. Главна цјељ њихове тужбе беше повратити куплење *мирије и димнице*; јер у тима јанста и лежаше њихов главни приход. Спор и борба и с'ведне и друге стране трајаше дуго и најзад, због разних околности кнез Милош буде принуђен уступити жалби срп. архијереја. И тако 2. Јануара 1825 године буде повраћено архијерејима право, да наплаћују *мирију и димницу*, а за црквене требе, по договору с депутатима духовништва обојих епархија, одређена буде нова тарифа, која се међу тим врло мало разликоваше од прве. — Не може нам се наивно, а да не споменемо, да је кнез Милош тражио прилику, да се освети за овакову побједу грчким среброљубцима — владикама. И тако заиста не прође много времена, после те архијерејске побједи, а ми видимо на архијепископској катедри у Србији митрополита Мелентија Павловића — Србина. Из овога се даје очито видити, да је Београдски архијепископ, после одржање побједи над Милошем, наскоро из Србије протеран, а на његово место дошао Мелентије — Србин.

Као год што су пређе царигр. патријари имали право посвећавати архијереје за Србију и управљати свим делима срп. цркве, исто тако имали су то право и у време срп. устанка под Кара-ђорђем и у време устанка под Милошем Обреновићем. Овакво чудновато право кињаше кнеза Милоша

и он је још, кад је прву депутацију послао у цариград Султану ради државно-политичких послова, тражио од цариградског патријара, да му овај уступи то право, да он са народом може себи слободно бирати архијереја из своје средине, који ће без сваке сумње од много веће користи бити народу српском и његовој цркви. Али тада му је сав труд узалуд прошао; јер цар. патријар није хтео о том ни да чује, шта више са укором молбу је одбацио. Но тај исти поступак васионског оца не само да није стишао, него је још и разпалио у срцу правог Србина већу жељу ка остварењу те идеје. Кнез Милош, бринући се и старајући се посведневно о благу свог отачаства, није никад од себе удаљавао мисао о срп. цркви и њеној независности, и, шта више, чињаше се, као да је се више старао о получењу независности срп. цркве, него ли о политичкој независности; јер он мисљаше, да би независност црквена донела са собом на скоро и независност политичку. Према овоме он је се и трудио, да што пре срп. црква добије своју аутономију. И заиста труди његови буду увенчани добрим плодом и срп. црква добије наскоро своју аутономију на правима автокефалне архијепископије, које беше и царским ферманом од 1830 г. оснажено. — А доцније 1832 год. Јануара месеца срп. црква у сагласију са царским ферманом од 1830 г. ступи у договор са цар. патријаром и учине између себе уговор: како се имају једна насупрам друге односити. Ми ћемо овај уговор због његовог садржаја саопштити нашим штованим читаоцима и ако се он наводи штампан у нашој књижевности, тим пре, што задаћа нашег састава тако потребује. А о њему нећемо никакових примедба чинити, и ако би се имало много што шта приметити. Ево га:

„Нема никакве сумње и то је јасно, да је свети престо патријара новог Рима узвишен над свима другима престолима, због својих преимућстава; а навластито с тога, што није ограничен, као други, што се тиче управе законских

послорова по читавом свету. Ово је с тога, што све друге
 свете цркве, које се управљају по својим законима, имају
 свој одређени круг и власти, но престо онога престолног
 владајућег града, који је прозван по имену Вел. Констан-
 тина, као сунце баца своје зраке на све стране, осветљава
 сав хришћански народ, греје га вишом науком истините
 вере и даје му своја наставлења и добра правила у пре-
 гледању свију дела црквених и грађанских. Па по томе,
 ова велика и св. црква, у име Исуса Христа, обраћа свој
 поглед на све стране са свога престола, као узвишеног места
 и непрестанце раздајући даром духовне милости, поставља-
 јући архијепископе по православним црквама и управљајући
 свима смотрено и брижљиво, прима са раширеним рукама
 све поглаваре православне цркве и не одбија њихове пра-
 ведне жеље, које се тичу спасења њихне духовне деце, те
 да ниједна духовна власт не наилази на препоне у вршењу
 својих дужности, што се тиче богоугодне управе црквом,
 ради тога, да би свака црква била управљана по вољи
 божијој, китила се властима, јерархијским достојанствима и
 духовним милостима и одржала се у потребним и спасава-
 јућим законима. Стога је овај врховни престо, дајући нове
 доказе свога старања о хришћанству, обратио пажњу на
 предлоге, које је учинила његова светлост кнез срп. народа
 Милош Обреновић, свештенство и старешине тога истог народа,
 ради корисног уређења и утврђења њиховог свештенства.
 Ови су предлози нека правила о томе, како ће се унапре-
 дак наименовати њихови архијепископи, како ће стојати овај
 народ према нашој великој, по Христу, цркви, а тако исто
 тичу се плаћања, неодређеност чега, могла би дати прилику
 неспоразумлењима. Ова правила, у 8 чланака, била су пре-
 дата нама, који председавамо у најсветијем сабору, и посла-
 ници срп. народа, који се налазе овде у Цариграду, молили
 су нас, да потврдимо ове предлоге ради душе спасења пра-
 вославног народа у Србији и да их остваримо на делу ради

богоугодне управе црквом и реда у свештенству. Како су гореозначени предлози, — пошто смо их на сабору проучили и строго испитали, — показали се да су законити и сагласни са бригама ове високе цркве, која се брине о спасењу православних народа, и како су ове чланке потврдиле срп. старешине и поднеле светој и великој цркви нашој у облику писменог предлога, па су такође снабдевени сагласијем отоманске владе; због тога и издајемо овај превени декрет сложено са синодом, који заповеда и са нашом по Христу браћом, налазећих се околу нас митрополита, предписујући ово:

1. Од данас, па унапредак, кнез и народ избира како митрополита, тако и јепископе у Србији, из српскога свештенства и то тако, да од наше стране, високе цркве, неможе бити чињено никаквих противних примедба како о начину избора, тако ни о месторођењу, нити лицу, које се избира.

2. Архијепископ, који је изабран општом вољом и у слози са српским народом и свештенством, од данас свагда ће се називати митрополит целе Србије т. је. Београдски архијепископ добија титулу „митрополит целе Србије“, и њему се подчињавају сви јепископи те земље. Кад год се догоди нов избор митрополита од српског свештенства, кнез и народ српски дужни су јавити патријару о свршеном избору и лицу, које је изабрано, и представити га на потврђење; патријар пак уверивши се, да је избор учињен по црквеним правилима, дужан је без икаквог облевања послати своје написмено одобрење, праћено његовим првосвештеничким благословом, да би тамо (у Србији) на месту било извршено посвећење митрополита по црквеном обреду.

3. Српски јепископи, које је изабрао кнез и митрополит, посвећују се тамо без да се напред тражи патријарово одобрење, него једино влашћу и пуномоћијем њињог митрополита, кад тамошњег законитог првосвештеника; но се патријару само о томе јавља, и он у своме одговору даје своје сагласије и благослов.

4. Свагда, кад се избере нов митрополит, патријару се шаље „у облику поклона“ 300 аустријских дуката, а кад се постављају срп. јепископи, велика црква не може тражити ништа ни под каквим изговором; али споменута сума 300 дуката не долази у број оног годишњег давања, што срп. народ уноси у касу велике цркве т. је. 3000 гроша за архијепископа и 3000 за јепископа Ужичког, већ остаје сама за себе и даје се само у случају новог избора митрополита; а кад се и друге нахије, које припадају Србији, буду придружиле Србији, и шњоме се уједине, онда ће тек свако-годишња плата бити потпуно довршена.

5. Осим давања уговорене годишње суме у касу велике цркве и оних 300 аустр. дуката кад се избере митрополит, како архијепископ, тако и сво срп. свештенство слободни су од икаквих других поискивања или захтевања од велике цркве. Немајући никаквих других обвеза, осим гореспоменутих, ни наспрам патријара, нити наспрам велике цркве, јер како патријар и велика црква, тако и сам Београдски митрополит, не могу тражити део наслеђства од умрлих владика, а патријар не узима ништа за опраштање грехова, чак ни у овом случају, већ такво имање, оставше после митрополита и јепископа, иде на богоугодне заводе и државне послове.

6. Немају право задуживати се како митрополити, тако и остале срп. владике на рачун срп. народа нити на рачун велике цркве.

7. Митрополит не може бити сметут са своје јепархије, без законите воље царигр. патријара и одобрења срп. кнеза, а српски јепископи без сагласија митрополита и кнеза.

8. Напоследку, у време службе, срп. митрополит спомиње цариградског патријара, а митрополита сви срп. јепископи. “Пошто је патријар сагласио се на предложени срп. кнезом предлог и потписао гореизложени уговор, тада је исти договор записан у патријаршески кодекс и послан

цркви српској ради управљања у будуће обеју црква. Доцније, кад су били придружени Србији још осталих шес нахија. онда је следовала допуна овој погодби, на основу самог именованог уговора тачке 4-те, која је санкционисана под 17 Јулијем 1836 године. Па пошто су у Србији основане још две нове јепископске катедре: у Шапцу и Неготини, то је од овог времена срп. црква обвезана годишње слати у касу васионске црве по 9000 гроша пореских.¹⁾

Као што се из гореименованог уговора види, срп. црква, благодарећи ревности и јаком заузећу кнеза Милоша Обреновића I, постигла је своју давно жељену цјељ бар у толико, у колико се по Србији више не шире владике грчке и њихвие чибувције — охоли фанариоти. Побројане тачке и у данашње време имају своју потпуну важност и значај свој. Оне и дан дани опредјељавају одношаје међу српском и цариградско-грчком црквом.

И таким начином кнезу Милошу Обреновићу I. послужила је срећа, те је он могао не само ослободити своје отачаство од ненависних непријатеља и неверника, него му је још испало за руком да истисне грчке владике из Србије, који на памуку сисаху крв. срп. народа, а нарочито срп. духовенства, и још, шта више, успео је узвисити срп. цркву на ступањ автокефалне архијепископије. — Слава му!...

Из вишереченог и нехотично изкрсава питање: каким начином срп. кнез Милош могаше тако силно подјејствовати на царигр. патријара, да овај тако олако попусти на његове тадашње захтеве, којима мало раније ни главе не окреташе, већ без сваког одговора молбе његове одбачиваше?

Ради разрешења стављеног питања морамо у врло кратком напругу пропратити исторични ход тога дјела, па према томе извести и одговор на исто питање.

¹⁾ Јавно право књаж. Србије — г. Матића стр. 98—111 и Србија и Русија II 1238—241.

www.un Познато је, да су јепископске катедре, па и митрополитске у Србији често, због непрекидног ратовања и преговарања о миру Срба с Турцима, остајале празне по неколико година. Тако нпр. кад је Агатангел, београдски митрополит, одпутовао у цариград за патријара, тада српско-митрополитска катедра стојаше неколико година непопуњена и тек 1825 године буде из цариграда послат, на катедру београдску Кирил-грк и ако су тада Срби молили патријара, да бар постави за српског митрополита Србина. — Овај Кирил управљаше срп. црквом само две године и затим умре. А после смрти митрополита Кирила-грка кнез Милош Обреновић I. пошље опет Султану и царигр. патријару посланике с молбом, да се у Србији постави за митрополита Србин, од којег ће и црква и народ више користи имати, нарочито због тога, што Грци, незнајући срп. језик, не могу никад проповедати слово божије народу, а то је имено најнужније и било за срп. народ. Али Султан и патријар несу баш хтели ни главе окренути на посланике Српске нити на молбу кнеза српског, већ одма пошљу за митрополита српског Антима-Грка, јепископа Ловчанскога. И премда је овај митрополит доста добар био и за народ и за цркву, али ипак народ српски ненавиђаше га, због чега, као осетљив човек, мораде наскоро оставити срп. митрополитску катедру. Он је отпутовао најпре на Атонску гору, а затим у Јерусалим, под предлогом, да се поклони гробу Господњем, гди је и умр'о 1830 године. Говори се, да је овај митрополит саветовао цар. патријара да непремено постави Србима за митрополита Србина, доказујући да никакав Грк не може тамо дуго опстати, нити пак од какве год користи за цркву и српску и грчку може бити.

После Антима кнез Милош у договору са народом избере два кандидата — од Срба: Мелентија Павловића, архимандрита манастира враћевшнице, и архимандрита Герасима, те их пошље у цариград патријару с молбом, да првог —

Мелентија посвети за митрополита српског; а другог — Герасима за јепископа Ужичког. Патријару цариградском спочетка не беше то мило, али неимајући куда, — јер и сам Султан беше већ ферман издао, да се у Србији имају постављати Срби за митрополите и јепископе, а не Грке, — сагласи се и посвети их обадва. — На сваки начин имало је не малог уплива на њега извешће о стању ствари у Србији и савет митрополита Српског Антима Грка, који је и оставио митроп. столицу у Србији због тога, што је видео, да неможе више никакав Грк тамо опстати. — Према реченом јасан је одговор на положено питање. *Околности, у којима се тада нахођаше и цар. патријар и срп. црква, примораше цар. патријара уступити унутарњу независност срп. цркви и без многог устезања и двоумљења посветити кандидате из Србије послате.*

Новопосвећени митрополит Мелентије и јепископ Герасим, дошав у Србију, буду са највећом радошћу и свечаношћу предусретнути својом љубимом богоспасајемом паством. Митрополит Мелентије беше заслужена личност, која прво место заузимах у народу српском. Њега љубљаше и кнез и народ с једне стране због тога, што је он Србин, а друго што је он принадлежао ка броју славних српских јунака, који се неуморно борише за ослобођење срп. народа испод тирјанског ига мусломанског. Митрополит Мелентије истина небеше научењак, али ипак, као верни Србин, искрени патриота и одани син св. матере — цркве много је добра и за народ и цркву своју учинио. Тако при њему је добила црква српска своју аутономију и опредјелени су услови одношаја српске наспрам цариградске цркве, који су изложена у вишенаведеном конкордату. Митрополит Мелентије умро је 1833 године, оставивши леп спомен код свога народа.

После смрти Мелентија Павловића, по препоруци Стратимировића, митрополита карловачког, коме је се био кнез Милош и обратио за савет, буде изабран Павле Јовановић,

секретар кнежеве канцеларије, родом из Аустрије.¹⁾ Павле Јовановић после избора одма ступи умонашество под именом Петра и после петнајест дана у чину архимандрита буде одправљен у Цариград патријару, да га овај посвети, које и буде 6. Децембра 1833 године.

После оваквог поступка од стране митрополита Петра истиче нехотице питање: Зашто је Петар ишао у цариград патријару, да га овај посвети, када 2-ги члан конкордата од 1832 године јасно вели: „патријар уверивши се, да је избор учињен по црквеним правилима, дужан је без икаквог оклевања послати своје написмено одобрење, праћено његовим првосвештеничким благословом, да би тамо (у Србији) на месту било извршено посвећење митрополита по црквеном обреду“? ... Очито се види, да је Петар нарушио тачку уговора наше и цариградске цркве, што је само отишао у цариград да га патријар цариградски посвети, и тиме је окрњио право цркве српске.

Пошто немамо никакви позитивних дата, да би могли по вољи разрешити положено питање, то ми по скромном мишљењу предлажемо два узрока: прво, — митрополит Петар, може бити, рачунао је посвећење од самог патријара цариградског у неколико свечаније и са већим ауторитетом, те с тога да ће и он сам имати више авторитета и већу власт у Србији; — друго — врло је могуће, да је митрополит Петар отишао у Цариград с тога, што у Србији у то време није био довољан број јепископа, који би га, по

¹⁾ Кнез Милош увидио је, да је већ потреба, да место митрополитско заузме човек образован, који би могао срп. цркву узвисити на виши ступањ духовног образовања. Неимајући таквих људи у својој средини кнез Милош, после смрти Мелентија, обрати се митрополиту карловачком г. Стратимировићу с молбом, да му овај препоручи достојно зице, које би могло потпуно митрополитском позиву одговорити. Овај, познавајући добро Павла Јовановића, тадашњег секретара кнез Милошева, препоручи кнезу, да тог замонаши и узме за митрополита српског, које овај и учини.

апостолском I. правилу, могли хиротонисати, почем он није још био ни јепископ, а тек архимандрит. Ако је он отишао у Цариград по првом узроку, што је верније, то његов поступак не може се олако извинити. Но ако је с тога, што није било довољно у Србији јепископа, то тек може му служити за олакшицу његове кривице, али никако, да се може потпуно оправдати. Он је могао, ако баш није потпун број јепископа за посвећење његово у Србији био, умолити митрополита карловачког г. Стратимировића, да овај пошље једно лице, које би потпунило тај нужан број јепископа. Таквим начином не само да би одржао срп. цркву на висини њеног значаја и аутономије њене, него би још и узвисио је, а и њено право боље утврдио, док, напротив, таквим његовим поступком бадио је срп. цркву у већу зависност, и њено право у неколико окрњио, због чега је одговоран тим пре, као лице, које је имено назначено да чува и заштићава црквенска права. Тек доцније је право срп. цркве оправдано г. Михаилом садашњим срп. митрополитом, при његовом ступању на митрополитску столицу у Србији.

Дошав у Цариград архимандрит Петар пријави се цар. патријару и молбу од стране народа и кнеза Милоша преда му. Патријару без сваке сумње говео је тај поступак Петра, што се даје видити из његових одношаја наспрам Петра и брзог удољетворења именованој молби. Јер „Петар без икаквог одлагања буде посвећен за архијепископа и граматом снабдјевен на митрополитску столицу у Србији.“

Не би било лепо да овом приликом нерекнемо коју, и ако укратко, о његовом раду. Заиста не можемо, а да не признамо, да је митрополит Петар, у време свога управљања срп. црквом, особито се трудио о благу и напредку њеном. Највише му је лежало на срцу, да у Србији имаде више мање образованог свештенства; јер знађаше да је то једно од нужних средстава за одржање истините православне вере и за развиће црквених интереса. Услед тога он је уста-

новио у Београду богословију и довео за учитеље у исту из Аустрије Србе — а доцније, ради бољег унапређења, и неке Русе. И једви и други ревностно су се трудили о расаднику духовне просвете. Но покрај овог он имађаше на уму, да се вавек не могу из туђих земаља учитељи за тај, њему омиљени завод, набављати, те с тога је слао неколико одличних младића из богословије у Русију, да се спреме за будуће учитеље у богословији. Његова жеља није се само на томе зауставила. Он, благодаречи његовој одважности и великој енерџији, установи духовне судове при свакој епархији, и сем тога, у Београду, као столици срп. митрополита, установио је апелаторијски духовни суд, као највећу судско-црквенску инстанцију у Србији.¹⁾ Митрополит Петар, као митропол, заслужује од сваког поштеног Србина велику благодарност, али као грађанин не беше без маџа. Страст његова, којом је се заразио у кнежевој канцеларији, не даде му мировати. За њега и његов дух беше мало занимати се само са црквеним делима, већ он се мешаше и у политичко-државна дела, због чега и не беше му суђено да до смрти управља срп. црквом. Његово мешање у политику преморало га је да остави пре времена митрополитску катедру у Србији и на велику његову жалост да се опрости и против своје воље са својом паством. Овај очито факт нека послужи истином и правом Србину као поуџа у животу његовом. Читаоце пак умољавамо да нас извине, што смо у овој нашој краткој биографици архипастира српског Петра, преступили ону изреку: „de mortui, nisi bene, nisi nihil.“

На место митрополита Петра дошао је Михаил, јенископ Шабачки. — Михаил умеђаше боље ценити црквенска права, и, кад је био изабран за митрополита, он је само

¹⁾ Да ли би митрополит Петар могао данас установљавати конзисторије и апелациони дух. суд?... Дали би за време његово могао пона интерпелирати владику и његова благослова не тражити, и још, шта више, предлоге за укинуће конзисторија и архијерејски катедрара потписивати и скупуштини народној подносити? П.

извјестио, по постојећем уговору, патријара цариградског овом избору и заузимању митрополитске столице у Србији. Патријар је пак одма после извешћа послао митрополиту грамату, којом га утврђава и признаје у митрополитској дужности. Од тога времена он је се почео ревностно трудити о свима црквеним делима, као прави и истинити пастир стада Христова. — Ми за сад уздржавамо се од свију разлагања о његовим многобројним делима — то је дело позније историје, само неможемо а да не споменемо његове најближе одношаје са великом-грчко-цариградском црквом, пошто то спада у нашу расправу, о чему ћемо још коју прозборити, па нашу расправу и завршити.

III.

Сувремени узјамни одношаји између српске и цариградске цркве. — Писма цар. патријара Глигорија управљена на срп. митрополита Михаила и на иста одговори са стране овога. Писмо цар. патријара Антима упућено на срп. кнеза и Господара Милана М. Обреновића IV и одговор на исто. — Закључак нашег састава.

Уколико се могло приметити царигр. патријари, после ступања Михаила на митрополитску столицу у Србији, почели су се сасвим другчије односити наспрам срп. цркве. Увидив ревносног заштитника своје цркве и црквених права, они одпочну сношај с њим, као са лицем себи равним и, шта више, често тражаху од њега савета у црквеним делима.

Истина, суштина међусобног уговора обеју цркава од 1836 године остала је у снази и при данашњем митрополиту српском; али ипак има нешто, што баш зависи од саме личности г. митрополита Михаила. Митрополит Михаил својим скромним понашењем, великом побожношћу и заузетошћу за благостање православне цркве уздигао је себе пред очима цар. патријара, а готово и целог православног света на

много виши ступањ значаја и штовања, него његови предшественици. Према овоме, кад је се у посљедње време истакло на среду бугарско питање — односно бугарско — црквенске аутономије, сношаји међу представитељима српске и цариградске цркве појаве се у неколико јаснији и живљи.

Бугари су још одавно исказали жељу своју, да су ради отргнути се испод црквенске-грчке власти и имати своју црквенску аутономију, ма и признавали главенство царигр. патријара. Патријар цариградски с почетка не само да није, по својој себичности, могао жељи бугарског народа удовлестворити, већ, шта више, с презрењем одбациваше њихове захтеве. Али, кад је та струја већи ма заузела и чак код светске неједноверске власти у неколико продрла, тада царигр. патријар обраћа се представитељима целе православне цркве и тражи од њих савета, како ће у овој прилици поступити. Међу осталима, патријар је се обратио и нашем митрополиту г. Михаилу 1. Фебруара 1869 године с писменом молбом, да му даде своје мњење односно бугарско црквенског питања.

Његово високопреосвештенство, митрополит српски, Михаилу, на такав позив патријара цариградског; г. Григорија, послао је патријару о том црквенском питању — грчко-бугарском две посланице.

Из прве посланице митрополита српског Михаила, коју је управио на царигр. патријара под 10. Мајем 1869 г., јасно се види, да је он заштићавао пред патријаршеским престолом захтевање Бугара и саветовао патријара, да овај даде Бугарима националну јерархију. Он доказујући не оспоримо право Бугара — односно тражења њиховог, вели у својој првој посланици.

„Ми смо за то, да се очува снага православне цркве, што ће бити, ако се одржи љубав међу православнима народима и јединство догмата. А што се тиче административне стране цркве, држимо, да се ова према потреби може развијати, па допустити народу, који хоће да има своје архије-

реје, који би, као рођени синови тога народа, јаче покретали просвету у његову језику. А јединство догмата увек ће све православне архијереје везати за велику цркву, што ће пак обдржавати васељенског патријара на висини његова положеја¹⁾

Његово високопреосвештенство наш г. Михаило није се зауставио само на тој првој посланици, послатој у виду одговора цар. патријару г. Григорију на његово писмо. Он, бринући се о општем благу целе православне цркве, нађе за нужно да и другом својом посланицом очитије и потпуније разложи и објасни своје мисли о том питању црвевенско-бугарском. Ова друга посланица митрополита српског Михаила датирана је 14. Декембра 1870 г. и санкционисана у 4-ри тачке, из којих очито се види у колико његово високопреосвештенство сажаљева о том немилом, за целу правосл. цркву, појаву, који се је појавио с тога, што велика црква није у своје време уважила правична тражења правосл. бугарс. народа. Он, шта више, стојећи на темељу правде, истине и искрености, која доликује правос. архипастиру, смело осуђује некоректност царигр. патријара, и горко сажаљује, што је последни дотле дело то довео, да је и светска — и то још што је много жалосније — иноверска власт у то се умешала и против свију канона издала свој указ — (султански ферман), који је тек саму ствар много више заплео. — Против оваког поступка цар. патријара и световне власти, г. Митрополит строго протестује и доказује противзаконитост султанског фермана, а уједно даје скромне савете и упутства цар. патријару, како да у овом делу поступи. —

У овој посланици Њег. Високопр. Митрополит Михаил обраћа се још ка цар. патријару са јаким разлозима да је већ време, да велика црква погледа својим материнским справедљивим оком и на нужде и невоље њене деце у Херцеговини, Босни и Ст. Србији, која ниште под притиском

¹⁾ Православље за год. 1871 — стр. 138.

њених представитеља — ненародних ј пискона. Излажући велику штету за народ српски и његову цркву, због што су Грци у срп. црквама јепископи, захтева, да у будуће царигр. патријар посвећује за срп. предјеле у отоманском царству Србе, који би код тог народа одржавали потпуно поштовање јединства и слоге са царигр. црквом, и који би избегавали све, што може изазвати неповерење код народа.¹⁾ — За оваково заступање цркве и њеног благостања на балканском полуотоку његово високопреосвештенство митрополит Михаил заслужује од целог јужно-словенског народа особиту благодарност и синовљу обвезаност.

После овог међусобног сношаја српске и цариградско-грчке цркве сљедовао је сношај цар. патр. Антима и кнеза српског — М. М. Обреновића IV. — Њег. светост, патр. цар. г. Антим ступивши на патријаршески престо по трећи пут, извештава — по обичају — писмом својим његову светлост господара и кнеза српског Милана IV. о његовом ступању на патр. престо. — У писму свом, сем извешћа и добрих жеља кнезу, он још благосивље кнеза на ревност, старање и заштиту правосл. цркве.“ (Прав. 1872 47 стр.)

На ово писмо његове светости, патријара цариградског г. Антима, одговорили су намесници кнежевског достојанства с пуним достојанством и особитим уважањем. Овај одговор напуњен је етикетно — научно — политичним реченицама. Намесници кнеж. достојанства у одговору свом поткрепљују слабе старачке силе његове светости г. Антима, полажући велику наду на њега, да ће својом опитном мудрошћу и правдољубљем све тешкоће, у којима се тадашња св. црква на истоку находи, савладати, и да ће он правилним уређењем одношаја међу члановима поверене му цркве утврдити мир и љубав на велику срећу и напредак побожног народа.²⁾

¹⁾ Правос. 1871 — 236—7 стр.

²⁾ Прав. 1872 г. 93—94.

Ова писма тврде наше мњење, које смо напред у нашем саставу исказали, а на име: да су патријари царигра., ступив први пут на патријаршеску катедру, извештавали срп. цркву и ова опет извештавала њега кад је добијала свог новог представника. Да није тако, то не би његова светост г. Антим у писму свом, управљеном на кнеза, рекао:

„Дошавши божијом милошћу и по трећи пут на свети патријар. и васионски престо, хитимо с' радошћу, да то доставимо вашој благочестивој светлости, по старом обичају свете христове цркве, опште матере свију благочестиви.“¹⁾

Знајући за овај акат патр. Антима, ми нисмо ни хтели тражити никаквих очитих факата, кад смо о том говорили, већ смо само навели, да је тако постојало кроз цело време суштаствовања ових двеју цркава, чим смо тврдили, да сношаји међу срп. и грчко-цариградском црквом никад несу престајали, него да су вазда постојали и да ће постојати.

Међу посљедне одношаје ових цркава, као понајглавнији факат и за срп. цркву радостан спада избор нашег митрополита г. Михаила великом црквом за кандидата патријаршеског престола. Овим фактом велика црква очито је показала: у колико цени и уважава ревности рад нашег достојног Архиепископа Михаила, и уколико тежи ка јединству св. прав. цркава на Истоку. — О, када би сви представници велике цркве сљедовали овом гласу свог хришћанског срца! Како би тада сви живели у хришћанској љубави, миру и слози! Тада би сви тежили ка једној општој цели, на коју смо позвани Богом и Спаситељем, и сви један другог братски помагајући могли високи хришћански задатак боље и лакше извршити, а тим самим заслужити, да се можемо достојним синовима христове цркве називати...

Пошто смо већ свршили нашу расправу „о одношајима срп. цркве наспрам цариградских патријара од првих до наших времена“, то још сматрамо за дужност, да из свега,

¹⁾ Прав. 1872, 47. стр.

у нашем саставу реченог, изведемо једно врло кратко „*summa summarum*“, из кога ће штовани читаоци моћи укратко увидети цео сношај српско-грчке цркве. — И тако :

1. Грчка црква рачуна се првим просветитељем и разсадником хришћанства међу Србима још док су Срби живели у првом свом прастаром отачаству, а то је док се још несу били доселили у грчке предјеле. У то прво време њиховог познанства одношаји међу цариградском црквом и српским хришћанима беху посве неодређени и ровити.

2. Хришћанство је пустило корен међу свима Србима, пошто су се они преселили у грчку империју. Оно је међу њима разсађено с једне стране проповедницима грчке цркве, а с друге — проповедницима западне. — Одношаји срп. цркве наспрам обеју цркава (грчке и римске) несу имали никакве сталности, већ су се колебали.

3. Доцније пак, при грчком императору Василију Македонцу, Срби су се обратили ка источној цркви, као првој својој мајци, и моле јê да их прими у своја материнска наручја — и грчка црква их је с радошћу примила и к материнским грудима пригрлила. — Од овог управо времена и почињу цариградско-грчки патријари — као васионски отци бринути се о устројству срп. цркве. — Резултатом њиховог старања о срп. цркви буде : *потпуна потчињеност исте цариград. патријару*. Али доцније у току времена примечава се жестока тежња од стране српске цркве, да се ослободи испод зависности од царигр. цркве. Неке особите околности ишле су на руку тој тежњи, и ми кроз неколико векова видимо уређење срп. архијепископије, која се, истина, ипак у извесним одношајима нахођаше под зависношћу од царигр. цркве.

4. При силном цару српском Душану срп. црква добија потпуну *самосталност*; али ову самосталност није признала цариградско-грчка црква, усљед чега појавила је се међу њима велика завада, која се продужаваше чак до Савве IV,

патријара српског, при којем су се цркве српско-цариградска узмириле.

5. Представитељи царигр. цркве, и после примирења са срп. црквом, несуд никада остављали тежњу своју и жељу да срп. цркву наново ма каквим год начином потчине под своју власт. Ради ове намере они су употребљавали недо-стојна, за васионске св. оце, средства и начине. Тако, они су подмићавали турско правитељство, да им оно помогне остварити њихову жељу и намеру.

6. Али уколико је била силна тежња грч. духовенства да завладају срп. црквом, утолико су много силније ударили на отпор посљедње. И таким начином, црквенска борба међу Србима и Грцима продужаваше се дотле, док у 1830 години кнез Милош Обреновић I. није — више извојевао него — измолио од цариг. патријара, те је уређена у Србији *Автокефална архиепископија*. —

Завршујући нашу расправу, умољавамо високоштоване читаоце да извине недостатке нашег састава; јер, као што смо у приступу казали, ми и несматрамо себе за компетентна да ово тако замашно питање потпуно решимо и читаоце задовољимо, већ само намера је наша била, да побудимо српске историке, као компетентније и у перу вештије, да ово питање у нашој црквенској историји расветле у колико је више могуће. Критике на ово, може бити незаслужујуће пажње, наше делце, примићемо са особитом захвалношћу, знајући, да ћемо из истог и себе користити, јер би тако можда још много и много дознали што шта, што по овом предмету у својој расправи нисмо пронашли и на видик изнели, било нашим површним радом, било тиме, што под руком нисмо имали довољно грађе за тему, коју смо изнели и пропратили.

Н. Ружићић,

СВЕШТ. СУПЛЕВТ БОГОСЛОВИЈЕ БЕОГРАДСКЕ.

Суштина мусломанске вере и њен уплив на морал, образовање и развитак народа.

Пре него што рекнемо коју о суштини мухамеданске вере, сматрамо да неће бити сувишно, ако ма и укратко прозборимо о њеном проихођењу.

Мусломанско учење, које је изложено у *корану*, није нешто ново-оригинално, већ је натрпано и позајмљено из других религија, које су биле главне онда у Аравији.

Мухамед је унео у своје учење мноштво уредаба и правила из устава незнабожачке религије, која беше јако развијена код супленика његових Аравићана. Одатле је извукао Мухамед ону наредбу: да се клањају с многобројним неким обредима и церемонијама мекијскоме храму, т. ј. да иду на *Каабу* (хаџилук); одатле је позајмио *многоженство*, петорично-дневну молитву, клањање и ударање челом о земљу. — Много је он позајмио и из Мојсијевог закона, а на име: да је један Бог, да је створен свет овај за 6 дана, а у седми био одмор божији, да ће бити суд по смрти, рај и ад, васкрсење мртвих, страшни суд, да треба приносити жртве и курбане, и још много, много што шта друго.

Све ово сјединио је он у једну религију, нешто скратио, а нешто додао; но главно је ово: све што је позајмио, он је то оденуо у богату фантазију, каква је само њему као сину источнога краја својствена била.

Мухамеду беше позната и хришћанска религија; но из ње он узе само неколико јеванђелских изрека и поука, а не узе ни једног основног догмата. Мухамед признаје Христа за пророка, али одбади његово божанство. Он знађаше, да ће понавјише наћи следбеника међу арапима и јудејима, па с тога се и побрину да у своје учење унесе што више из учења тих двеју нација, како им та нова вера неби била сасвим непојмљива, те да их тако лакше у њу привуче. Но поред тога Мухамед и по природној својој наклоности, а и по својим политичким предрачуницима, није баш био наклоњен Христовој вери, која све људе грли подједнако и шири општу љубав и братство. Он предвиђаше, да своју веру неможе разширити речју и убеђењем, већ огњем и мачом, па с тога му далеко боље беше по укусу строг закон мојсијев, који одређиваше „*око за око,*

зуб за зуб.“ И Мухамед одређује чак и ступањ освете. „Ако се светите за увреду, вели он, то светите се онолико, колика је увреда што вам је нанешена.“

Главно учење његове религије — јесте учење о *јединству Бога*. „Нема Бога осем једног Бога, и Мухамед је његов пророк,“ — ево изреке у корану, коју можете срести на сваком кораку, чути из уста сваког његовог следбеника. И Мухамед одиста није могао да трпи идолопоклонство па и цео век свој ратовао је против њега. Но што је много узео из те вере и у своју веру унео, то је, као што рекосмо, јак доказ његовог политичког рачуна и увиђавности.

Осем позајмљених правила и изрека, што је Мухамед унео у своју религију из различних религија, он је много унео у своје поуке из арапских обичаја и нарави. С тога видимо да допушта (премда с неким ограничењем) обичај крваве освете, који је од вајкада постојао међу *бедуинима*; поштрава наредбу: да се жене затварају и лица своја покривају, која се забрана у аравићана — идолопоклоника простирала само на девојке. На послетку, поред јасних изрека корана, којима се до тога унижавају женскиње, да се увршћују у једну врсту с животињама, — он у исто време уноси правило, да се поштује и чува слаба и беззаштитна женскиња, а то је, по свој прилици, позајмио из *бедуинског* обичаја, и из додира с хришћанским друштвима.

Не треба заборављати да је Мухамед из сваке религије позајмио само другокласне догмате а одбацио из сваког тог учења оно, што је најглавније. Из Мојсијевог учења — избаци *наду* на долазак Месије; из аравићанског — идолопоклонство; из хришћанског — таинство икуплења, божанственост Спаситељевоу и љубав наспрам целог човечанског рода.

Ево главних правила, која састављају темељ мухамеданске религије: вера у једног Бога и небеске духове, предопределење (судба), каштига и награда у будућем животу; даље, да ће бити истребљени огњем и мачем сви они, који нису мухамеданци; да је сваки дужан засебно умивати се и молити се пет пута на дан Богу, делити сиротињи (па макар од оних, што имају, и отимао), постити и путовати макар једном, ако не сваке године, на *ћаабу*. Но да видимо како се врше ови догмати и какав значај они имају у животу мусломанских народа.

По учењу мусломанске вере, тек што умре човек, ал већ подпада под заштиту или под гонење: дух *смрти* својски прихвата душу мусломанина, а на против без сваке етикеције поступа с

немусломанском душом. За тим душу мусломанина — ако је он само живио — саобразно предписима Мухамеда — запаја задахнућем рајскога ваздуха; немусломанска пак душа меће се на муке и искушења. Ма како да је поштен немусломанин, он не може ући у рај, док напротив мусломанину, ма како он био грешан, остављено је много путова и приведигија, по којима он може ући у рај.

Праведним мусломанима Мухамед обећава у будућем животу: величанствене шуме и садове са ладним шедрванским водама, раскошне хаљине, царска јела, фино воће, сладка пића, вино, које там већ не може да опија, дивно оседлане коње, младе и лепе чибугије, чаробне црнооке жене (хурије) и, напоследку, да се никад неће остарити, но да ће вечно бити сваки онакав, какав је био на земљи, од прилике у 30 својих година.

Из овог описа раја спремљеног праведним муслиманима, не видимо што друго, до грубо уображење о блаженству човека, — уображење, које нема у себи ништа, што засеца у област духовности и узвишене наравствености. Турска вера не може да поња блаженство без јела, пића, хаљина и без црнооких жена. Обећавајући правовернима у будућем животу младе и лепе послужитеље, Мухамед обећава да ће и за гробом бити господе и робова. Другог идејала о срећи турчин нема и не може да замисли; с тога и тежи да га оствари док је још на земљи. По ваздан он пуши на чибук, пије каву, прислушкује жубор поточића и чесама, шета по гуснатом ладу, те тиме још сад као да осећа и унеколико ужива будуће блаженство. А да би се целог века могао напајати таквом безбрижном слашћу, он — колико год има снаге — граби и пљачка подручна му племена... Јавна продаја и куповина робова, премда је забрањена у турској, али се она ипак практикује по кафанама и приватним кућама. Робство је дозвољено — као што ћемо даље видети — самим Пророком, и трајаће у турској дотле, докле траје и мусломанске вере, која га узима у заштиту и освештава.

Харемски живот и ропство стоје у тесној вези међу собом и једно без другог не може опстати. Кад би престало ропство, онда би се морао изменити живот жена по новим — савременим начелима, а то је толико колико изменити нарави, обичаје, навике, веровања, на кратко морао би се изменити и прерадити цео друштвени живот Турака.

Кад је Мухамед издао свој закон, ропство беше разширено свуда у накрст. Да је он изашао с противним мишљењем, да је ватрено и плаховито почео да брани женскиње, и да заступа

права њихова, он би — наравно — наишао на одпор са стране људи и стекао грдне непријатеље. Међутим Мухамед — као човек препреден и практичан — није имао пред очима правду, већ то, како би његова вера била боље примљена и што јаче разширила гране. И ево због чега он својим следбеницима не само дозвољава да купују ропкиње, но чак одређује и број штапа, којима може правоверни каштиговати непослушног роба по леђима или по табанима. Но давајући ово господарима једном руком, он им другом руком одузима саветујући их, да се милостиво опходе са робовима и да гледају на њих као на своју децу, за коју ће ду пред Богом одговарати. Под утицајем јеванђеља он иде још даље и вели: мусуламанин, који жели да учини какво *истинско добро*, треба да одпусти роба на слободу, ако му је само овај служио верно и поштено. Такав савет пророков имао је огроман значај. Сваки роб, получив одпуст од свог господара, постајао је таквим истим равноправним грађанином, као и његов господар, а могао је заузимати у држави разанчита почасна места и узвишавати се до највећих звања. И заиста већи део чиновника и командира над војскама отоманске империје, о којима зна историја и чија су имена сачувана, — принадежи к броју тих ослобођених робова.

Кад ропкиња добије одпуст, она већ постаје *дама* (ханума) и од тог тренутка нико нема права да је обрати у своју сопственост, док неби издржао све форме и предписе законâ, удешене за то у Њитану.

Лепе робњице турци одма смештавају у харем. Које су из њих понајлепше узимљу их за жене, а које су лошије по лепоти одређују за слушкиње, куварице и послуге при харемима.

Коран строго налаже да се чува "Сетр-Аврет", т. ј. закон који заповеда женскињама да покривају своја лица. Но да видимо шта из тога излази на пракци. У харемима својим турци морају да држе много послужитеља. Ако у харемима служе туркиње, оне морају одма — чим се њихов господар појави — бегати у разне кутове да се сакрију од очију свога господара, и уместо да брижљиво раде свој посао, оне морају сав посао прекинути, па се журити како ће боље и више умотати своје лице, да господар невиди. Па и самом Турчину није баш пријатна ова сцена, јер и он сам мора свагда бити на опрезу кад улази у харем, да их неби затекао без покривача. Друга је то сасвим ствар с робњињама! Од њих се он не мора ни најмање либити. Оне нису ништа друго до његова сопственост, коју може гледати без покривала. И ево због чега Турци

радо набављају ропкиње из других крајева и плаћају за њих лепе новце; а тиме своје женскиње често остављају без насушног хлеба!

Вера мусломана у *предоуредење* (у судбу) има такође хрђаве последице за друштвен живот. Ма где да се находите (вели алкоран), ма били и на највишој кули, смрт ће вас наћи, само ако вам је суђено. Не убијаш ти кад убијаш, но Бог убија. Не окидаш ти стрелу кад окидаш, но Бог окида. Беде и невоље неће нигда поразити земљу и људе, ако то није написано у књизи још пре саздања света. Ако буде каква зараза у тој страни, где обитаваш, не бежи одатле и не напуштај свога огњишта. Ако коме није суђено да умре, он неће умрети, па ма како био окружен разноврсним заразама и болестима*.

Вера у овакву судбу врло је убиствена за народно здравље у турској — у овој жаркој и топлој страни, па још у народу полудивљем, који цело своје образовање завршује са изучењем своје религије.

Сугласно речима својега пророка турци утврдо верују да сваки још на рођењу добије пресуду: да ли ће умрети од чуме, или ће погинути на рату, или од друге какве напасти, — као и то да су све жртве, које ће пасти од оваквих и подобних случајева, још напред записане у књизи судбеници.

„Кисмет“ (судба) у бога века стоји на језику османлије и он се никада небрине да предупреди заразне болести, већ напротив готов је да наружи свакога, на коме само примети и оно најмање страховање и зебњу о себи. Ако турци носе човека, који је умро од чуме, и примете да се неко уклања испред мртваца, — о! он је онда нагнао! Они ће се нарочито устремити на њ, да га покојником дотакну; и ако овај умакне, то ћеду га изгрдити на чему свет стоји, говорећи му: и зар ти хоћеш да одвратиш неодвратљиву руку судбе?*

У Цариграду има много дућана, у којима се продају хаљине, свучене са мртваца убитих чумом, и турци бев икаква страха кунују те хаљине, те тако још боље шире чуму и разносе је по свима крајевима вароши.

Исто тако овај догмат има хрђав уплив и на наравственост. Турчин учини нешто што неваља, па помисли, помисли и рекне: „Кисмет.“ С тим се он успокоји и савест га већ више немучи. Тако исто и сваку беду, која га постигне, он не товари на своју памет, на своју

лењост, на слабу вољу и знање, него све ово навали на *предопредељење Божије*, на мирна краина!

Таквим начином човек губи мало по мало тежњу за усавршавање, образовање, за изучење заната или ма каквог другог звања, које би побољшало његов положај у друштву. „Јер, веле османлије, ту се ти ништа неможеш помоћи. Ако је одређено у књизи судебници, да се отежеш са псима, — ну и отежи се! И зар сме ништаван човечуљак и помишљати да измени предопредељење?“ До душе оваква вера улива по кадшто очајничку смелост на јуначке кораке, по овај жар не истиче из наравственог осећања, него само из фантастичког уверења — да он неће умрети ако му није суђено; па с тога се лако и гаси кад се под таквом вером може и противно што опет извести, као н. пр. „зашто да се бијем? Ако је противнику суђено да ме победи, — он ће ме код свега мог јунаштва опет победити.“

(наставиће се.)

Бесједа дра И. Делингера¹⁾

на богословској конференцији у вону 1875 год.

II. Бесједа.

Пре 1870 године римска је црква сматрала источну цркву шизматичком, али никако јеретичком. „Грчка шизма“, „грчко-шизматичка црква“ били су званични изрази римске курије. Источну цркву нису осуђивали због формалне јереси и њени сљедбеници слободни су били од оних посљедица, које по каноничком праву римске цркве постизавају јеретике у обће. Сљедбеник источне цркве, кад је хтјео прећи у римску цркву, није морао представљати формално одречење њених заблуда, доста му је било исповједити т. зв. тридентиско вјероучење и сама инквизиција није сматрала источњаке јеретичима, док је међутим таковима у пуном смислу сматрала сљедбенике свију оних цркава, које су из реформације потекле. За сљедбенике реформатских цркава, кад су они предали у римску цркву, потребита је била формална *Absolutio a crimine haereseos*, коју ни сам епископ без специјалне ауторизације папе није могао издати.

До 1870 г. дакле стојала је и у теорији и у пракци источна црква наспрам римске сасвим другчије, него протестантске цркве. Велика револуција 1870 г. проузроковала је у овом погледу велику

¹⁾ Види Новембарску свеску „Сиона“, у којој је I. Бесједа напечатана.

промјену. На Ватиканском сабору установљена су два нова члана вјере: један о апсолутној и универзалној власти папе над свима крштенима, и други о непогрјешивости папе у свима питањима, која се вјере и морала тичу. Постадоше дакле и даје нове јереси; јер непризнавање оних чланака сматра се већ од 18. Јулија 1870 г. од римске цркве као јерес, и све цркве, које нису усвојиле чланове вјере 1870 г. постадоше тиме јеретичкима, ако су дотле само и шизматичкима се сматрале. Источне цркве стоје од 1870 г. наспрам римске цркве онако, као и оне, које су из реформације потекле и као ми старокатолици.

Оно што такову велику промјену узрокује, може се слободно револуцијом назвати. Ова велика промјена тиче се и свију других старијих цркава западних, које примивши ватиканске декрете одказаху се од пређашњег свога учења. Тако галиканска црква пређашњих вјекова. Сви знаменити богослови галиканске цркве, да су сада живи и да уче оно, што су усвоје време учили, били би јеретици, — пак чак и људи, с којима се француска црква поноси, као Launoi, Dupin, Bossuet и др. Да, Bossuet да сада живи био би сматран не простим јеретиком, него *haereticus dogmatizans*, по изразу инквизиције, која је тако називала учитеље и поглавице јеретика, јер је он највиши дјео свога живота посветио заштити четири галиканска чланка, који су по ватиканским декретима одлучно јеретички.

Расцјеп, што је ватиканом проузрокован, такав је, да подобног у свој црквеној историји нема. Споразумљење или зближење појединих части цркве, које су усљед тог расцјепца раздјељене, немогућно је. Римска црква, или, како је ми данас називати морамо, ватиканска црква, може у будуће допустити сајединење с њом само под увјетом, ако прије ватикански догмати примљени буду. За све нас сајединење свију раздјељених цркава било је најглавнијом чезњом нашом, ми смо сви увјек тврду наду гојили, да се мора испунити предсказање нашег Спаситеља о једноме стаду са јединим њим пастиром. Ако се 180 милијона римских католика зајиста тврдо држе ватиканског учења, то безсмислено је и мислити већ о неком сајединењу.

Уздигнуће папе на ступањ непогрјешивог судије у питањима вјере и морала има још и даљих посљедица. Римска црква усвојила је учење, које је од других цркава одбачено, — учење о томе, да иновјерци не морају бити толерирани и да је употребљење принуђавања и силе не само допуштено, него се управо заповједа.

Ако се данас у оним земљама, гдје је још прилично јака римска ширва, фактично не употребљује сила, да обраћени и покорени буду иновјерци, то бива само из спољних саображења. У начелу сматра се за дужност принуђавати иновјерце да се покоре, јер је то изрично исказано у многим папским декретима, које данас ваља сматрати као непогрјешиве одлуке. Ми њемачки богослови увјек смо тврдили, да није *учење* римокатоличке цркве да се иновјерци не толерирају, премда смо убјеђени били да су фактично и папе и други високи достојанственици цркве сматрали обвезом својом бити интолерантнима. Тако сам ја учио пуних 50 година, а тако су учили и други католички богослови у Енглеској и у другим државама. Ако су шпански и италијански богослови другчије учили, то је имало оправдање своје у особитим одношајима њиовим, о којима овдје нећу говорити. Сада пак морају сви богослови римски предавати као учење своје цркве, да је употребљење силе против иновјераца допуштено и обвезано; јер што су папе у овом погледу учили, то од 18 Јулија 1870 г. ваља сматрати као догмат римске цркве.

Чланови свију цркава, које су овдје заступљени, могли би бити окривљени да су у њека времена и они интолерантни били наспрам иновјераца. Да су овдје менонити и квакери, они би могли, може бити, доказивати противно; но они нису никад толико моћи имали, да себи иновјерце подчињавају. Али источне цркве нису никада проповједале *учење*, да се може или мора интолерантним бити према иновјерцима. У папској цркви напротив треба сада сматрати ово учење као неоториву истину, а проповједање слободе савјести у религијозним питањима — као јерес.

Свезу овога учења са ватиканским догматима не треба оспоравати. Језујити су то спремили још пре 1870 г.; у многим списима, а нарочито у *Civiltà cattolica* они проповједаше, да је учење о слободи савјести јеретичко; они су доста изрично исказали да прокламирање непогрјешивости папске има још и ту цјел, да се догматички значај да учењу о томе, да је слободно и обвезно употребљење силе против иновјераца.

Ви ћете сада, моја господо, лако поћати какав значај имају пред ватиканом два факта из новијих времена. Архиепископ Полицки Јосафат Кунцевић био је при свршетку XVI вјека главно оруђе насилног обраћања православних у Пољској, а уједно и врло zgodно оруђе, којим су се извађали планови уније, што замишљаху Језујити. Због таковог свога дјеловања Јосафат је био убијен, —

и пре неколико година ето га већ и канонизирају, испитавши наравно прије све околности смрти његове. При канонизацији, кад су подробно испитани били сви списи о томе, како је Јосафат вјеровало и како је у животу своје поступао, Рим није могао наћи ништа, што не би било достојно правога светитеља.¹⁾ У исто време канонизираше неког Петра Арбуес, готово непознатог Шпањолца, који је у почетку XVI вјека, због његовог жестоког поступања у прогањању јеретика, убијен био. Ове канонизације стоје у јавној свези са проглашењем и утврђењем учења о томе, да је слободно употребљавати насилне мјере против иновјераца.

Од 1870 г. налазе се дакле у хришћанском свјету два велика, подпуно раздјељена табора, један против другог: 180 милијона римских католика с једне стране, и противници папског инфалибилитета с друге. Сигурно да сви они 180 милијона нису баш свом душом одани ватиканским декретима, али нису бар јавно противу њих устали. Него то тако остати не може. Ми смо тек на почетку великих промјена у римокатоличкој цркви. Ја сматрам чисто немогућним, да су ватикански декрети зајиста убјеђење 180 милијона хришћана, бар изображенијих нација. Горућа искра већ је у римској цркви и време иде, кад ће та искра пламен произвести; и тада ће се видети да ли су оних 180 милијона зајиста увјерени у истинитост ватиканских декрета и да ли им они као у „биће Бога“ вјерују, — јер таква се баш вјера тражи од следбеника ватиканске цркве, као што се је изразио један енглески епископ инфалибилист. Ако ја, стари испитач и учитељ историје, могу штогођ у историји разумјевати, то је чисто немогуће.

Сви ми остали стојимо данас на противуположној страни 180 милијона римских католика; и у правој реду цркве истока, које тврдо стоје на своје староме темељу и при свом од апостола примљеном предању, које никада никакав нови члан вјере створиле нису, и које у свој својој историји ништа немају, што би се и издалека сравнити могло са Ватиканом. Док није 1854 г. Пије IX прогласио догмат о безгрјешном зачећу Богоматере, није се ни на западу мислило, да се нови чланци вјере правити могу. Ја сам 50 година већ професор богословије, нити сам икада опомену

¹⁾ Куицевич родио се је од правосл. родитеља 1579 г. у Владимиру-Волинском. Постао је архијепископом Полоцким 1617 г. а 1623 г. био је убијен. В. Прав. обозр. 1861 г. V, 50-66.

какву из Рима или од мог епископа добио; ја нисам никада проповједао непогрјешивост папску или апсолутну власт његову, напротив, ја сам увјек порицао таково учење и уједно сам римокатоличке богослове вазда учио, да црква, и не говорећи о папи, нема никаквог права нове догмате правити и да она на таково право није никада ни претендирала. Сада после 1870 г. habemus confidentem; сада се сасвим јавно проповједа: ми налажемо на вјерне јарам, кога они за толике вјекове носили нису. На мјесто онога Quod semper, ubi que, quod ab omnibus појавио се је сада у Риму непогрјешиви оракул, — и данас већ сматра се сумњивим обраћати се к предању или по предању своје учење провјеравати.

Против овог исполинског противника остале цркве природно се међу собом све више приближују. Тиме се разјасњује зашто после 1870 г. сви противници инфалибилизма све јаче теже к' томе, да се до споразумљења међу неримским црквама дође. Да није било 1870 г. ми, по свој прилици, не би данас овдје скупљени били, да у духу мира и љубави о нашим разликама зборимо и настојимо да се сруше зидине, које нас међу собом раздјељују. —

III. Бесједа.

Под утицајем, што је на мене произвео овај збор епископа, свештеника и научењака, допустите ми да још неколико рјечи кажем. Ја ћу да станем на више становиште и да бацим опћи поглед на прошлост и на будућност цркве, како би још јаснији данашњи положај био.

Ватиканске догмате о непогрјешивости и о свевластију папском, ми с правом називљемо *новим учењем*; али они су у њекој мјери и старо учење. у толико, у колико су они тек 1870 г. проглашени као чланови вјере, а међутим пре су они били само богословска мњења, која су пред очима папских богослова имала значај врло важних мњења. У галиканској цркви учио се је сасвим супротно овим мњењима, и папе су толико људи за епископе утврдили у Француској, за које су врло добро знали, да су они заклинали се на галиканске чланке, који отворено поричу непогрјешивост и свевластије папско. То се неби могло било догодити, да су папе сматрале такова учења као истине вјере; али у другим земљама, у земљама у којима је инквизиција била, као у Италији и Шпанији, или у којима су Језујити имали монопол обучавања и васпитања, као у римокатоличким њемачким земљама, мњења о

непогрјешивости и свевластију папе била су господујућа, нити је било допуштено јавно заштићавати противуположно учење. Уплив што су Језујити имали на римокатоличке владоце види се одтуда, што је до године 1773 господовала папална система у римокатоличкој Њемачкој онако исто, као у земљама инквизиције. Као догмат дакле то удрамонтанско учење нема него пет година, али као господујућа система оно је много старије и може се старој каквој бабетини сравнити.

Погледајмо какве је посљедице имала ова папална система код појединих римокатоличких народа, гдје је она уплива имала и почнимо са *Њемачком*.

Стара њемачка царевина налазила се је у тјесној свези са папом, — царевице је крунисао папа. Касније царевице су морали бити утврђени папом, а особито посље пада Хохенистауфена, они су били у многим одношајима одвисни од папе. Како су папе своју власт вршили над њемачком царевином до XIV вјека, ја сам представио у једној бесједи, што сам у Минхенској академији говорио. Кад је *златна була* проглашена била, Њемачка се је царевина налазила до темеља раздрманом и цар је подпуно од папе зависан био. Папе су достигли, да Њемачка постане изборна држава са мјењајућим се династијама, тако да дуже времена син није могао наслједити царско достојанство очево. Да се није догодило са Њемачком оно што се је догодило са Пољском, ми неморамо зајиста папама благодарити, него то се има приписати добрим каквоћама њемачке нације...

Раздјелење Њемачке на двије половине, једну протестантску а другу римокатоличку постало је посље Вестфалског мира. Усљед уплива, што су разни фактори имали на унутрашња дјела Њемачке, удаљавале су се све више једна од друге обе половине. Римокатоличка половина заостала је у интелектуалном одношају далеко од половине протестантске: оно што римокатолици принесоше к обћем благу Њемачке науке и књижевности врло је незнатно; сав научни покрет био је главним начином ограничен на протестантску половину Њемачке. Узрок су највише папе и језујити, што је превага у научном, интелектуалном и књижевном одношају остала у рукама протестаната. Језујитима је сигурно противна Њемачка царевина, — али они су криви што је до тога дошло. Папе и његови сателити проузроковали су раздјелење вјере XVI вјека и осујећење унијонистичких договора у Регенсбургу и другим мјестима. Тада је још могућно било установљење јединства, али заступ-

ници курије препречили су га, захтјевајући ништа мање, него безусловно подчињење друге половине. Они нису хтјели нама Њемцима ни толико дати, колико су Французи у својим галиканским слободинама имали.

Ако је дакле стара царевина процала, ако је Њемачка на дје две половине раздјељена и ако је протестанској половини духовна превага у част пала, то ми морамо просто казати: ви сте у Риму тако хтјели да буде.

Прелазим даље к другој, негда великој и силној, а данас уништеној држави. Пре 200 година *Пољска* је била држава са 20 милијона поданика и доста јака, да своју самосталност напрам сусједних држава обезбједи. Али је Пољска страдала од дје две јаке болести. Прва је била религијозно разјединење, које је подржавано било од папских нунција и језујита тиме, што се је са највишом ревношћу извађала она римска теорија, да се противу иновјераца сила употребљавати има. Ту су била три различита вјероисповједања: источно, протестантско и римокатоличко, — ово је посљедње бројем најаче било. Год. 1593. почеше језујити кроз послушне им епископе приводити у дјело унију, употребљујући особито противу козака насилне мјере, које су до крвавих сукоба долазиле. Од тога доба неуморно се је радило, да православне власти Рима подвргнути буду. То је изазвало с једне стране многе унутрашње ратове, с друге-утицање страних држава у унутрашње послове Пољске на заштиту жртава религијозне нетолеранције. — Друго зло, којим је боловала Пољска, било је Пољска властела, која је од језујита васпитавана била. Властела је била наклоњена к страначности, расположена к сплеткарењу и анархичности, нити се је икаквом политичком авторитету подчинити хтјела, а међутим је неспособна била да сама собом такав авторитет створи. И то је било узроком оне абсурдне Пољске конституције. Краљеви су бивали бирани и круну су своју морали просто куповати за концесије, које су наравно у знатној мјери морале унижавати краљевски авторитет. На земаљским саборима Пољске, противни глас једног једитог властелина уништавао је сваки закључак, — безмислица таква, какове у свој свјетској историји подобне нема. Из властеле су излазили већим дјелом Пољски епископи. На својим епископским катедрама, они су се главним начином бринули о томе, да своје фамилије обогате. — Није овдје мјесто да се са моралног и политичког гледишта разматра поступак трију велесила, које Пољску међу собом раздјелише. На сваки начин могу се Пољској згодније него икаквој

другој нацији приджити оне рјечи св. Писма: *Perditio tua exte*. Три велесиле биле су само гробари, који су морали законати тру-пину, која је већ путрефицирана била.

Прелазим к другом народу, који је врло важну улогу у свјетској историји играо и који ће јамачно и у будуће подобну улогу играти У средњим вјековима била је *Француска* нација мезимче римског престола; Француска је нација штитила и помагала папама у његовим борбама са Њемачком и другим државама. У XVI вјеку појављује се у Француској јаки протестантски покрет. Много стотина хиљада Француза примише још пре протестантско учење и организираше своју цркву. Настојањем папских легата и Француских кардинала, који су већим дјелом и министри били, установљена је система принудителног подчињавања протестаната, која је проузроковала жестоке религијозне ратове, без којих се је могло бити, да је курија хтјела само одустаги од принудителних, насилних мјера против протестаната. Едиктом Нантским створен је био неки *modus vivendi*. Али и тај едикт није био по вољи папско-језујтској странци и она је настојала свакако да га уништи, како би се на ново могла одпочети гонења и принудителни поступци, — и у време Лудвига XIV, кад су и краљ и његове жене били под упливом језујтских исповједника, одпојало се је на посједак у Риму *Ge Denm* због уништења едикта. Тим је чином принуђена била изселити се из своје отачбине једна врло интеллигентна и индустријозна част насељења. Финанцијална, друштвена, књижевна и политичка штета, што је тиме Француској проузрокована, била је врло велика; благостање земље било је јако и за дуго времена на најнижем ступњу. Сувремено били су насилно уништени сви слободнији покрети у њедру Француске цркве. Уништена је била школа *Port-Voyal*, и сва она угледна част Француског клира, која је штовала правац те школе, била је јако гоњена; свештеницима били су прописани особити формулари заклетве, у којима су се такове ствари садржавале, којима је врло мало њих озбиљно вјеровало. Такав је био формулар Александра VII, по коме се је сваки заклетци морао, да он одбацује тако званих пет пропозиција јансенијевих и да неће никакву другу науку проповједати него ону, коју су изложили Доминиканци и Августинјанци са сагласијем папе. Свештеник, који је знао суштину ствари, стављен је био у жалостни положај, да пред рукоположењем положи заклетву, за коју му је савјест његова говорила, да је грјешна. К томе је пришла и була *Unigenitus*, у којој је ставка била, да и неправ-

видна екскомуникација обвезна је за савјест. Епископи и свештеници на пошенима су папу молили, да бар неко разјаснеће да овој ванредној ставци, али су били одбијени и захтјевало се је од њих безусловно, сљепо подчинење. Тако се је поступало не само са свештенством у Француској, него и са свима оним изображеним свјетовњацима, који су подписали апелацију против буле Unigenitus и који су у тадашњим црквеним контроверсијама најживље учешће примади. Кардинал Fleury, језујити и курија изнесоше дакле пуну побједу. — Поступци противу протестаната и злоупотребе Рима у Француској цркви спремише револуцију 1789 г. Француска је нација била до корена покварена, кад је револуција пукла.

Француска црква, која је револуцијом за време уништена била, била је на ново подигнута при Наполеону I кроз конкордат. Галиканске основе биле су још пре сто година закопане. Знаменити Корсиканац мало је водио бриге о француској цркви и ни мало није к њој наклоњен био. Француска црква била је бачена к ногама наше. Стари епископат био је сметнут и нови епископи постављени. — Време, које за тим иде, ја прелазим брзо; споменућу само, да је још за време бурбона један француски кардинал у научном дјелу устао у заштиту галиканских основа и тиме наравно је директно негирао папеку непогрјешивост, — али није због тога никаквог порицања изазвао!

Данас је француска нација раздјељена у религијозном одношају на двије сасвим супротне половине. До 1870 г. постојала је још такозвана либерално-католичка странка, којој су припадали знатни и учени људи, који су управо хришћански мислили, али који су одбацивали папалну систему и модерна сујевјерија. Ја сам много таквих људи познавао, — са Montalambert-ом ја сам у пријатељству био, — и по томе знам како су они мислили и шта су они осуђивали. Сада у Француској нема више таквих људи, тамо су само ултрамонтани или невјерци. Религијозност оних, који још вјерују, састоји се у литијама и црквеним демонстрацијама, дочим не знају више шта ће са пјелим Христом радити, то узели су да обожавају једну част његова тјела у познатом *култу срца-Исусова*; даље долазе приказивања разних мадова, чудесне историје и т. д. а најпосље такове ствари, које и у самој француској преварама називљу, као приказивања у *La Salette* и *Lourdes*. Овима који вјерују стоји на супротности страни велика већина изображених људи, који су у себи сасвим безвјерни.

Шпанија представља нам сасвим другчију слику. Почивући

од XV вјека постоји међу шпанским краљевима и папама врло тјесна свеза и пријатељство. Као што је у средњим вјековима била Француска, тако је после била Шпанија главна заштита папства. Шпански кардинали и прелати и шпански посланици имали су у Риму велики уплив све дотле, док, са опадањем шпанске моћи, није тај уплив прешао к французима. Све што се је у Шпанији догађало, догађало се је по саизволењу папе. Никаква земља није добила од папе толико доказа благоволења и толико привилегија, као Шпанија. Особито је важни уплив на судбину Шпаније имала инквизиција. Много су пута представљали инквизицију као државну (грађанску) институцију; и у најновије време један немачки епископ, кога ја нећу сада именовати,¹⁾ назвао је инквизицију државним трибуналом. Непојмљиво је, како се може тако што данас у Њемачкој тврдити! Него краљевска је политика имала ипак свој дјео у инквизицији, особито у финансијалном одношају, — али је инквизиција била свугдје и свагда чисто папско-крхвена институција. Доста је сјетити се само тога, да свугде, где је инквизиција била инквизитор имао је папско пуномоћије, које је папа могао сваки час одузети. Никакав инквизитор не би се смјео усудити противити се папским наредбама. У папским је рукама било, да, кад им је год воља, укину инквизицију, — али наравно папе нису се никада тим својим правом ускористили, шта више, кад Шпањоли сами укинуше инквизицију, папе протестираше. — У XVI и XVII вјеку било је изагнато из Шпаније 100.000 Јевреја; а мало затим 600.000 Морискоса, који су састављали најваљанији дјео земљедјелског насељења. Тиме је грдна рана задана благостању Шпаније. Увуче се одма велико мноштво празника, превелики број свештеника, култ са безбројним церемонијама и под. Падање је тако нагло ишло, да земља, у којој је пре 15 милијона било, сада је (околу 1600 год.) имала само 5 до 6 милијона.

Шпанска црква до Француске револуције, или боље рећи, до Карла III (1760 год.), била је у свему подчињена римској. Папски нунције владао је у њој и располагао је њеним добрима; велике своте новца одоше у Рим за диспенсе, индулгенције, привилегије и т. д. особита врло комплицирана финансијално-религијозна система била је ту изведена. Нешто је боље било при Карлу III; за његово доба ми налазимо неколико епископа са нешто више изражања и осјећаја независности; језујити су били прогнани и

¹⁾ К. Мартин — Katechismus des Kirchenrechts pag. 196.

чезнуло се је још за тим, да се уништи инквизиција. И ето се јавља у то доба и француска револуција. Од тога доба историја Шпаније није ништа друго него дугачки ланац различитих револуција, дворских, милитарских, народних и т. д. Немогућно је наћи другу земљу, у којој би изгледу на будућност тако жалостни били, као у Шпанији. Пак и ту не да се никако порећи, да главни извор зла за овај у многим одношају одлични народ, био је црквени положај, како се је он под уцливом Рима и Језујита формирао. — Као карактеристичку црту из садашњости Шпаније споменућу, да и бједни краљ Алфонсо већ принуђен бива повући натраг издани закон о религијозној слободи.

О *Португалу* није ми потребито посебно говорити.

Ја прелазим к *Италији*, к оној земљи, која ће бездвојбено и у најближем будућем од великог значаја бити. Борба међу папом и царем имала је последицом у Италији жалостно оно раздјелење на Гвелфе и Гибелине, које је у свакој италијанској вароши створило двије противне странке, готове да најбезчовечнијим начином једна другу искорене. Фери набројао је ништа мање, него 8000 револуција у 2½ вјека; било је вароши, које су за пол вјека 20 револуција испитале. При свакој овој револуцији, странка која би подлегла бивала је гоњена, многи најугледнији чланови исте бивали су смрћу кажњени, њихове куће разрушене и т. д.; никаква од тих револуција није била без страшног крвопролића. Таково стање ствари стварали су и подхрањивали папе, стављајући себе на чело једне странке и употребљујући противу противне странке, а у своме интересу, и црквена кажњива средства, екскомуникацију, интердикт и т. д. Још у прошлome вјеку биле су подвргнуте интердикту двије велике дијецезе у јужној Италији од папе Климента XI због повреде свештеничког имунитета, т. ј. због тога што се је захтјевало од свештеника да плаћају онакав исти порез, као што су свијетовњаци плаћали. У сјеверној само и у средњој Италији није се одавна са екскомуникацијама и интердиктима посла имало.

XVII вјек италијанци сматрају најжалоснијим временом у својој историји због тога, што је тада најмање духовног развића тамо било. Римско господство и цензура гвозденом су руком притиснули били и живот и литературу. Нешто је боље било у XVIII вјеку. Долази затим време револуције, — и после дугог бореног борења дође и Италија, као и Њемачка до свога политичког *јединства*, које абсорбира и папину државу. Курија се је старала и стара се још, да неким начином уништи нови поредак ствари,

— али безуспјешно. Даље развиће историје Италије имаће велики уплив на установљење црквених одношаја.

Окренимо поглед наш на другу част свјета. Америка дјели се на двије половине, на латинску-шпанско-португалску — и на англосакску. У Америци постоји једна велика протестантска држава. У сајединеним државама има 6 до 7 милијона римокатолика, већином ирландеза; али се број римокатолика јако смањује услед уплива американског протестанства. Много је мање у Америци римокатоличких њемаца, пак и оно што их је, у другом се или трећем кољену асимилира американским протестантима. Положај римокатолика у Сјеверној Америци врло је добар, и ја не знам како би он zgodнији могао бити, него што је; они уживају такове слобштине, какове само желити могу, — једно им само још недостаје, што би њима највећма годило, на име, није им допуштено насилним средствима обраћати к својој вјери иновјерце. Римокатолици не образују у саједињеним државама никакав значајни или уливни елемент; они готово ништа не допринашају к духовном изобраењу и к духовном животу народа. — И зато ја мислим, да римски католицизам неће тамо никада никакве моћи или политичког улива имати.

У јужној Америци све је римокатоличко. Али каква је историја Јужне Америке! Њена историја почиње тиме, што папа Александар VI дарива њене земље и многобројне народе шпанском краљу. Строго говорећи и ви, моја господо из сјеверне Америке, припадате краљу Шпаније; јер и ваша отаџбина спада у папску демаркацијону линију. — При даривању имало се је тада у виду, да постану робовима народи, који те земље насељаваху. Страшно зло робства *паше* су у Америку увели. Многи американски народи били су сасвим уништени. Ништа безчовјечијег ја не знам наћи од поступања европејаца против јужно-американских житеља: то је најцрњи и најсрамотнији појав у новијој историји.

Пређашњи шпанско-португалски посједи у јужној Америци сада су слободне државе. Са Римом стоје готово све у слабом одношају; папе су већ више пута повода имали јавно се противу њих тужити. Сама република Еквадор управља се подпуно по жељи папиној, — видићемо већ колико ће и то трајати.

У почетку ја сам о Њемачкој говорио. Кад би хтјео посебно о *аустријским земљама* говорити, бојим се да не би досадан са мојим дугачким говором постао. Казаћу само да је данашња династија у Аустрији сасвим другчија у погледу религијозне толеран-

ије, него што су прве биле. Овој династији припадаху таки мудри цареви, као што је Јосиф II. и други, који нису гонили своје поданике због њихове религије. Аустрија је држава којој предстоји љепа *будућност*, и њезино процвјетање од великог је значаја за Европу.

Ако ми приложимо *пашалној системи* оне рјечи Господа: *По њиовим плодовима познаћете их*, то ми морамо о тој системи врло хрђаву пресуду исказати. И данашње поступање римског престола показује, да је врло слабо значаја за њ имала наука свесвјетске историје, — да је свесвјетска историја била за њ књига са седам печата запечаћена. —

То су ето *бесједе*, што је др. Делингер изговорио 12. 13. и 16. Августа, отварајући прву, другу и посљедњу сједницу овогодишње конференције богослова у Бону.

Дочим није било стенографа на сједницама, који би могли дословно бељежити говоре, то и бесједе Делингера нису могле бити буквално напечатане онако као што их је он изговорио; али да смо мисли Делингера точно забележили и да их у пуној тачности кроз „Сион“ читајућој публици предајемо, — јамче нам, осим Berisht-а Рајшовог, овогодишњи бројеви 34. и 35. Deutscher Merkur-а и бројеви 220. 221. 224. Bonner Zeitung, у којима су са врло незнатним разликама ове бесједе напечатане биле. Н. М.

Б Е С Е Д А

Александра Лавровића Исмаилова, руског потполковника, говорена у Српском подворју у Москви на дан првозваног Андреја ове године.¹⁾

Ваше Високопреосвештенство! Милостиви Господари!

Данас је пуних пет месеци, од како се јуначки боре једноверци и јединоплеменци наши у Ерцеговини и Босни.

¹⁾ Исмаилов води порекло своје из старе племске породице Исмаилове, из Владимирске Губерније. Он се одликовао као војник у многим ратовима. Учествовао је у мађарској буни 1849 год.; у турском рату 1853—54 год. и у Севастопољу 1855 год., где је рањен из пушке у десну руку и окачен ђулетом из тона у главу, и то онда, кад је командовао једним оделењем војске и ударио на ју-

Пет месеци пролива се крв српска у овим земљама и сва ова дивна земља ништа друго није, но сама пустош и развалине. Место умиљатих песама нечује путник сад ништа друго до плач, јаук и лелек дечице за родитељима својим, и матера за изгинувном децом својом. Домаћа православна црква српска са својим клиром и пастирима, у место празничног и светлог одела, обучена је сад у мрачно и црно, и у место радостних и веселих песама црквених, подиже јаук за изгнулом децом својом, и већ нема моћи да сахрани мртве, а толи да пружи руку помоћи живима, који још чувају огњишта своја и неуступају навали дивљег азијата. Тужни олјек цркве „о блаженом упокојењу новопреставлених, за веру и отечество на брани живот положивших“ као и последњи братски опроштај са речима: „Вечнаја памјат“ — то су данас опште песме Ерцеговине и Босне, које се могу чути не само у храмовима и домовима, него и на врлетима гора и непроходним дубравама и гудурама, и без сваке сумње обраћају на се пажњу, ако не ледене јевропске политике, то бар хришћанског света, у коме још није изумрло осећање човекољубља и милосрђа; — та и сам слепац народни, ако не са бојним копљем и са оштром сабљом, то с гулама у руци хити на бојиште духом, да опјева славна дела и јунаштва српских бораца; — нема села ни вароши, у којој путник неће чути, како српски гуслар изказује ову тугу и јаде! „Размакните се, вели он, ви горице чарне, размакните

риш на Федихинској висини, које беше 4 Августа 1855 године. Г. Исмаилов, поред војничког свог духа и рада, одликује се још и као љубитељ славенства и свега оног, што гове интересу славенства. Његова кућа отворена је у подне и у по ноћи сваком брату славенину, који иде к њему с отвореним срцем и жели да добије било реч утехе, било сродне помоћи у својој засебној или опште славенској, потреби. И ова црта његова карактера била је главни покретач, да дође на богомољу у српско подворје на дан ослобођења Србије 30 Новембра и да том приликом изговори беседу, коју овде штампамо.

се, те начините готове гробнице а за српске мученике; на-
 Угните се ви врхови од планина српских, те да лакше дате
 прелаз нејакој дечици и старцима српским, који у вама
 траже уточишта; скупите се и ви птице по горици и про-
 мените ваше песме на запевке, да заједно са српском црк-
 вом и са српском мајком оплачете борце наше, које тако пре
 времена испраћамо као жртве своје вере и своје слободе.“

Да, тужно време и горки дани наступише нашој браћи
 Босне и Ерцеговине! Гледајући на њих и нехотично нам из-
 лази пред очи наш многострадајући Севастопољ, јер и у њему
 пре 20 година беху такође призори плача, смрти и разру-
 шења. Но у Севастопољу беху топови и то не један и два,
 по стотинама — хиљадама, беше праха и олова, а и свега
 онога, са чим човек смело и слободно смеђаше ићи сили на
 сусрет; но шта има јадна раја у својим рукама? На жалост
 ни једно ни друго. Туче се она и крви се са далеко над-
 моћнијим непријатељима, строго рећи, голим рукама. У не-
 пријатеља острагуша, а у раје по који нож иза појаса, по
 већином оштар камен са планине, — а тек по изретка по
 која средовековна вртија — пушка. О топовима и другим
 бојним спремама овде ни говора нејма.

Но кад ће и хоће ли једном престати да се лије крв
 њихова? Хоће ли доћи и настати оно златно време, кад ће
 наша једноверна и једноплемена браћа у Босни и Ерцего-
 вини ослободити се испод тирапскога јарма, па у место туж-
 них погребних песама запевати као слободни а не робови:
 Васкрсну Господ и разбегоше се врази његови.

Два српска јерарха као два велика стуба православља
 у Српству: митрополит Михаил и Иларион обратише се пра-
 вославној Русији, те у име православља и хуманитета у оп-
 ште потражише помоћи угњетеној и бедној раји у Тур-
 ској. Глас ових јерарха коснуо се је срца православних Руса
 и није остао неплодан. Ми смо живи сведоци, како лети са
 свих страна новчана помоћ, намењена страдалцима и бор-

цима Босне и Ерцеговине. Но да ли је с овим учињено све, што смо дужни били учињити нашој браћи? Не. Раја не иште од нас само хлеба, да временом одржи свој живот и да јој се моментално помогне, — она тражи, да се ослободи од турскога зулума и насиља, те да може и она по примеру других срећних народа уживати своје човечанско право и служити Богу мира и љубави, а то се моменталним набављањем хлеба и одећа постићи неможе. Има код нас једна класа људи, која образовањем друге надкриљује, и тима обраћам се ја с молбом, да јадној раји својом кренком речју и моћним упливом помогну, и тако изврше велико дело ослобођења браће наше.

А шта да вам кажем удаљени борци, другови и браћо наша? Близу 500 година отишло је у вечност од дана косовског, а незаситни душман ваш није ни на тренут олакшао свирепи јарам над вама. Ни једно обећање о олакшици вашој није вам крети душман испунио. Чаша жалости и туге ваше већ је препуњена. Сва хришћанска Европа гледа са ужасом на неједнаки бој; и ако се до данас за вас заузимала и жалостни положај ваш преокренула није, то немојте сву кривицу бацати на хришћанску Европу, која вам сачуствује и у срцу своје јавно и тајно радује се успеху оружја вашег.

Па и ако фијал гњева божјег још се умалио није, ако и неки политичари ради свог и султановог покоја намеравају вас на ново предати дивљем тиранину, то за спокојство ваше, знајте другови, да је одвећ близу час, кад ће историја и савест Европе, видећи вашу пропаст и потпуну погубел, са јарошћу жигосати све оне, који су ма и споредно били узрок вашим патњама; ништа неће скривено остати пред потомством и историјом.

И тако православни јунаци, ви, који сте још од колевке беду трпили, охрабрите се, јер Бог се на вас не срди, ако се чини, да вас неки јегоистични политичари остављају.

У име Спаситеља и Богородице, који су вас у прним данима тешили, полетите храбро на врага вашег и без двојбе победа ће ваша бити.

Позивајући Бога на помоћ и његове свеце, извадите из корица ножеве ваше, те с ускликом: Да воскреснет Бог и разточатсја врази јего, продужите смело бој. Знајте да не треба отступати, та и иначе немате куда. Сетите се у боју да светлост Христова произлази и иде вам у сусрет са Истока.

Нека вас не затече јутрења зора у санку душевном, јер казаљка судбе ваше већ на свануће дана показује; с тога другови и браћо моја! Позорни будите, храбрите се, недајте се.

Браћо! примите ове речи као знак мога јаког и чисто срдачног сачуства.

А. Л. Исмаилов.

Господину уреднику црквеног листа

„Dalmazia Cattolica“

Задар.

Г. уреднице!

Жао ми је што ће вам ово моје писмо тек кроз мјесец дана у руке доћи, — али кад другчије не може бити, нека буде и тако; премда, да вам искрено кажем, много би ми милије било употребити на што друго моје време, него ли на подобна писма.

Ви сте, г. уреднице, напечатали у 50. броју Dalm. catt. уводни чланак, који је пун дрских нападаја на мене и на православну цркву. Наравно, да ми није најпријатније било прочитати онај чланак, не због тога, што је моја личност нападнута, јер се мене ни мало не тиче, каквог је о мени мњења Dalm. catt., — него ми је непријатно било за то што сте ви, г. уреднице, допустили себи најбезобзирније напасти на светињу православне цркве и тиме дирнути у зјеницу сваког православнога.

Ја сам ту скоро у „Сиону“ изјавио, да ћу увјек готов бити одбијати нападаје на православну цркву и да ћу светињу њезину штитити. Сад би ево прилика била да ту своју готовност дјелом засвједочим; али како? Метните руку на срце, г. уреднице, пак

кажите по чистој савјести и свјести својој да ли се може озбиљно одговарати на ваш чланак? Чиме почињете, чиме ли завршujete? Каква је у чланку руководећа мисао и по каквоме логичном закону мисли једна из друге потичу? Шта се хоће чланком да докаже? Ако вам је намјера била само на мене напасти и тек ради тога сте узели и православље да грдите, то допустите ми рећи, да сте јако погрјешили. Ви можете нападати на једно лице колико и како вам је драго; можете и без Dalm. catt. платити ма кога на путу да очати томе и томе, да *незна ништа*, да је *дилетант*, *комедијант*, *недоследан*, *софиста*, *шарењак*, *препредени грк*, да је *расколник*, да *ако православној цркви припада*, да је *без цркве*, јер православна црква није црква, него некакво оступничко друштво, да је луд и т. д. Ако вам је дакле воља била напасти и на мене, то сте најлакше могли учинити и без дирања у православље; нити би вам ја много одговарао. Али кад дирнусте у православље, морао сам се пералатити да вам одговорим, — али ево опет питања, како? Да вам кажем, да нисте разумјели мој извештај о Бонској конференцији, који је скроз проникнут христјанским, мирољубивим духом и који има строго објективни карактер, бојим се да вас не увредим, као што би вас, може бити, увредио, да вам спомињем о побрканим појмовима, што ви имате о обредним разликама разних помјестних цркава, о значају рјечи: *православни*, *καθολικός*, *οικουμενικός*, о раду Лијонског и Флорентијског сабора, о смислу рјечи древних црквених отаца и т. д. Да почнем разбирати ваше чудновате разлоге, бојим се да не будем принуђен казати вам, да страдају закони логике у вашем чланку и тиме да вас увредим. Да станем противупостављати оним вашим цитатима у чланку цитате из списа св. отаца западне цркве, који тврде сасвим противно ономе, што сте ви намјеравали доказати, бојим се опет да вам неповољност не учиним. Али и то би све којекако превалио и написао би одговор на ваш чланак, — али перо ми стаје, кад се сјетим из вашег чланка оне ставке: *Тај главар (цркве) по науку новије православне Христове цркве, бива сам Христос*. Шта сте с тиме хтјели казати г. уредниче, допустите ми да посумњам да ли сте и ви сами знали; а кад ви незнате шта хоћете да кажете, то како ћу ја одговор да пишем! — Осим тога ви, г. уредниче, падате у blasfemiју и са необичном лакомисленошћу одзивљете се о светињи наше цркве, пред којом су велики светитељи западне цркве Амвросије, Григорије и др. са највишом побожношћу падали. Са таковим лакомисленим противницима ја сам положително неспособан разговор водити. Вређати светињу једне цркве и упо-

требљавати ту светињу као средство да се искале људске страсти, ми православни називљемо *светогрђем* (sacrilegium), г. уредниче! И ето зашто нећу да вам одбијам нападаје, што сте безрасудно на православну цркву исказали.

А зашто онда и оволико написасте, ви ћете ме, г. уредниче запитати? Зато, што хоћу да вам кажем, да сам ја готов стати на обрану православне цркве свагда и ступити у полемику не само с вама, него са ма каквим другим противником православне цркве, али само при строгом обдржавању неких увјета, на име: да се изрази, који могу вређати религиозни осјећај чланова једне цркве, сасвим изоставе — да се расправљање на строго богословском земљишту води, — да се у расправљање не уплећу ствари, које непосредног одношаја к питању немају и напоследак, — што је најважније, — да се не вређа здрави смисао и да се пише онако, како би противник могао разумјети, шта се хоће да каже. Ово су увјети при којима сам ја способан водити расправљања. Ти су увјети у вашем чланку, г. уредниче, занемарени. Ако сте намени држати се ових увјета, онда изволите започети и мене ћете наћи вазда готовим на услуге да расправљамо каква вам је угодно питања; другчије, ви ћете моћи писати што вам највећма срцу годи, моћи ћете грдити православље до миле воље, — ја вам ипак одговарати нећу.

Допустите ми, г. уредниче, да под утицајем што је на мене произвео ваш чланак, ставим, при закључку мога писма, вама и *судражницима* Dalm. catt. сљедеће питање: Какве посљедице може имати за народно начело у Далмацији нападање на православље, да ли ће се нападањем на православну цркву учврстити слога и братство међу србима и хрватима, који морају *заједнички* да к једној цјели ступају, и да ли се неће тиме ризрушити она јака србско-хрватска тврдиња, која се је прилично већ подигла била против туђинштине у нашој милој отачбини?

Изволите, г. уредниче, примити на знање садржину овога мог учтивога писма и допустите ми гојити наду, да ћете други пут хтјети мало приличније писати и без грдње говорити о таквим предметима, који састављају највишу светињу једнога народа, с којим вам је вјек вјековати.

С највишом учтивошћу називљем се,

Ваш г. уредниче,

У Задру 6 (18) Децембра 1875.

покорни слуга

проф. Н. Милаш.

Морална поука о слози.

Љубезна браќо!

Немили догађаји, који се данас између вас и суседних вам општина појављују, а на име: ужасне распире, свађе, огорчења и непријатељства, која су до највећег степена овладала, а којих сте догађаја све ви сами узрок, свако родољубиво срце мора, у дубоко тронуту да са највећом тугом и раном на срцу и души мора дубоко узданути и рећи: е Србине, ни са чим се на овоме свету тако похвалити немаш, као са даром највише способним на свађе, раздор, неслогу и несреће у својој кући.

Нема тог народа на свету, у коме су од вајкада — од првих дана његовог удружења — почеле у толикој мери свађе и раздори владати, као код српског; а и ни један народ није толико са тих раздора пострадао, као српски.

Бацимо часом само један поглед у нашу прошлост, пак ћемо се о свему што рекох подпуно уверити. — — — — — Још у прва времена гледамо српски народ растурен и подељен на многе мале државице, од којих свака за се свог господара — владоца имаше. Међу овим владарима већином највећа неслога, свађе, распире и мржње владаху и они не само што у ратовима са туђином нехтеше да помажу један другом и слшки да бране своју кућу, а гоне непријатеља, но још на велику срамоту и своју и српства сами међу собом војеваху. И непријатељи често прегазиваху српску земљу, и српски народ немилице тлачише, на му се још и сами за господаре наметаше. У тим несретним тренутцима српска поља остајашу пушта, а глад и помор у највећем степену овлађиваху, па како стоку тако и народ немилице са лица земље косише.

Кад је се већ српски народ овим несрећама изнурио и пропасти клонио, посла Бог Србима вредног и паметног владара Стевана Немању. Овај Богом умудрени владар, увидив са чега српски народ пропада и страда, непожали труда, да све оно, што је његов народ гонило пропасти, одклони, и зато одмах сдружи и обратими све бивше владаре, који нешћеше да се сдруже, те је казнио и протерао, и тако од раскомаданог српског народа он образова једну једину државу, и он се назва један њен главни господар.

Од тога доба владаше свака срећа и напредак у српском народу и српска држава у сваком погледу исполнски напредоваше,

тако, да под великим и силним царем Душаном постаде узор и углед осталим народима и државама.

По смрти сина овог великог владара великаши српски почеше се опет међу собом свађати и „отимати о царство.“ Међу њима овлада опет мржња, раздор, неслога и до највећег степена огорчење и непријатељство. И одмах почеше непријатељи поједине крајеве српске пустошити и народ српски таманити и себи покоравати. И српска поља осташе опет пуста, и наступи ужасна глад и помор, и зверска чеда пророка Мухамеда једним ударцем на Косову, сломише и срушише и последњу силу и славу српску, и српски народ постаде туђе робље. Што могаше трпљети зулуме и тиранста ових азијатских зверова, то оста на своме огњишту, а остало се растури, и оде потуцати се од немгла до недрага; па шта мислите, какав призор имамо данас пред очима. — — — Један део Срба понемчен, други помађарен, трећи пошкипљен, четврти потурчен, пети побугарен, а шести чак и порусен!!! Па шта више и данас на све стране расклопљене ненаситне чељустии наших непријатеља непрестано гутају и тамане јадан српски народ.

Из овога, љубезна браћо, видите да је неслога једини узрок, са ког је српски народ толико пострадао и са ког и данас пати и у туђим ланцима стење; а видите и то да је само опет слога из најжалостнијег и најчемернијег стања, готово тако рећи из прашице Србина на таку висину уздигла, да је Србин према својој младости, својим напредком у сваком погледу светлио пред свима осталим народима јевропским.

Из овога видите, велим, да је Србин, за кратко време, доста грких чаша живота попио и доста чемерних дана под најжешћим и немилосрдним ударцима бичева тиранских провео и проводи, и да је већ време да се једном, кад није срећан са туђих, а оно са својих несрећа научи.

Па кад све то, велим, видите, онда одбаците једном све те себичне жеље и тежње, умирите свађе и раздоре и утишајте гњев и огорчење, јер већ и сами осећате грдне штете, које су вас почеле сналазити; — „та зло добро никад донијети неће“ — а свим срцем и душом пригрлите слогу и љубав, и пружите један другом братску руку помоћи, јер само ћете тако срећни и благословени бити. Велики учитељ света Исус Христос каже: „љубите један другог, као што сами себе љубите,“ а пословица вели: „само слога Србина спасава, а неслога кућу му обара,“ „где је слога ту и благослов бојжи почива.“ Амми.

Ова је беседа говорена у Везиву усљед велике завађе између општине везичевске и Ђовдинске, а у неколико и златовске, због затварања стоке из жира и поља и претераног наплаћивања по 4 до 6 гроша на комад, чиме се је већ до крвничке освете дотерало.

Ж. С. Миловановић, свештеник.

„Значајна старина.“

У вароши Чачку, на 10 хвати од садање цркве, (која има ту значајну историју свога постања, што је од цамије обраћена у хришћанску богомољу кад је земља српска очистила се од некрсти) на дан 2 Септембра ове године при копању темеља за здање окружних надлежатељства — суда и началства, — ископана су три звона, — три „мила гласила,“ из времена српске славе и величија!

Она су свако за себе тешка; и то највеће 162 оке, средње 65, а најмање 12½ ока. Велико и средње окренута су била једно другом, уста к устима; а мало је било у великом. Нађена су у стању, као да су јуче под земљу вргнута, само што су без клатна (брѐнца), која су им без сумње скинута пре, него што су ту смештена.

По спољној форми она се разликују од садањих звона само у толико, у колико су од ових „виша,“ дакле и ужа.

Она се сада налазе, и то: велико и мало у београдском музеју; а средње, на коме је овај надпис: „сије звоно приложи пресвештени митрополит градачки, Никифор љета 6,962. Радоје звонар“ — остављено је општини чачанској да се у тороњ цркве код остали звона смести.

По надпису види се, да су ливена 1454 год. — дакле после козовске катастрофе. А када су и од кога закопана на месту где су нађена, без сумње је тајна, која ће се тешко расветлити. Но свакојако су склоњена под земљу у последњим данима умируће српске самосталности, када су се почели навлачити страховити облаци на небу Немањине слободне Србије. Та мила звона српска, која су некада давала дивна одјека у питомом поморављу, кад су осетила, да ће самосталност српске државе и цркве да потоне у мору бесног „вандализма азијског, радије су легла у црну земљу до срећних и бољих времена, него да би „огласила“ пропаст свега што уздиже значај имену србиновом!

О пресветој чудотворици Градачкој, којој су ова звона намењена, незна се ништа извеснога — ако се није именов Градац на-

зивао у древности Чачак, а црква чудотворица Градачка; јер се зна, да је црква чачанска била посвећена најпре храму пресвете Богородице, а кад је обновљена, посвећена је вознесенију господњем.

Чујемо да је наш честити књижевник г. Стојан Новаковић латио се тога труднога предузећа, да ову ствар у колико се може расветли, те да се бар приближно сазна: да ли је „Чачак“ носио назив Градац, и црква чачанска пресвета чудотворица; или је то „Градац“ место (село) не далеко од Рашке у студеничком срезу, где се находи пола порушена црква, у свему једнаког „стила“ са студеничком, која је прозвана од околног народа св. Јелена, јер је у њој по народном предању сахрањена Јелена супруга Уроша I, трећег Немањиног сина, где не само околни народ него и браћа из Старе Србије о извесним данима (годетима) долазе овој св. богомољи, и ако се још у развалинама находи, да своја побожна осећања у тихој молитви излију.

Побожни овај народ, покрај свију тегоба свога скученог планинског земљишта, толико је везан за ову богомољу, да непрестано прикупља прилоге, и вољни су да поднесу све могуће жртве, само да је обнови, на чему се од неколико година ради. А. И.

Г Л А С Н И К.

Рукоположени у јепархији Неготинској.

Максим ђакон рукоположен је 6 Јула ове године за јеромонаха и постављен за брата мон. Букова у окр. крајинском.

Милан Мавродић учитељ рукоположен је 6 Јула ове год. за ђакона а за свештеника 8 истог месеца и постављен за пароха Текијског у окр. Крајинском

Анђелко Михајиловић учитељ рукоположен је за ђакона 8 Јула ове год. а за свештеника 9 истог месеца и постављен за пароха II парохије Мијанловачке у окр. Крајинском.

Лазар Петровић учитељ рукоположен је за ђакона 3, а за свештеника 6 Августа тек. год. и постављен за пароха јаковачког у округу Ђњажевачком.

Борђе Станковић богослов рукоположен је за ђакона 19 Септембра ове год. а за свештеника 20 истог месеца и постављен за пароха Праовског у округу Крајинском.

Матија Поповић учитељ рукоположен је за ђакона 30 Новембра ове године а за свештеника 6 Децембра тек. год. и намењен за пароха буковчанског у окр. Крајинском.

Милош Поповић учитељ рукоположен је 6 Децембра о. г. за ђакона а 7 истог месеца за свештеника и намењен је за пароха в. јасиковачког у окр. Крајинском.

Јеродјакон манастира Наупаре Максим рукоположен је за јеромонаха 30 новембра ове године и причисљен је братству истог манастира.

Н е к р о л о г

Стојан Марковић свештеник алекексиначки умро је 22 Октобра тек. год.

Јавна кореспонденција.

В. Б. Свештенику. — Парохијани су прави, кад захтевају, да ви седите с кућом у вашој парохији. Изузетак у томе имају само варошки свештеници, а сеоски дужни су становати ма гди у кругу своје парохије. Што се позивате на поп Јову пароха сепачког, који станује у туђој парохији, то немате право; јер он има такву срећу, да та парохија петражи у своју средину, а новосељанима можда је пуждан ако не зашта друго, а оно бар зато, да им даје паре у зајам, купује воденице, па боме и да им бира кметове и то онакве, који су њему до главе дужни, па да преко таквих сам суди селу. Но ово је изузетак, а изузетак не чини правило. У.

Овим завршујемо 1875-ту годину. *Садржај „Сиона“* за целу текућу годину оправихемо свима уписницима у прилогу јануарске књижице, које овом приликом не стигосмо због многих празника и нагомиланих послова у државној штампарији.

Уредништво.